

Znanje i sigurnost - odnos mladih prema online svijetu u kontekstu kulturnog i digitalnog kapitala

---

Meter, Monika

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:348315>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-13**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru
Odjel za sociologiju
Sveučilišni diplomski studij
Sociologija

Monika Meter

**Znanje i sigurnost – odnos mladih prema online
svijetu u kontekstu kulturnog i digitalnog kapitala**

Diplomski rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru
Odjel za sociologiju
Sveučilišni diplomski studij
Sociologija

Znanje i sigurnost – odnos mladih prema online svijetu u kontekstu kulturnog i digitalnog kapitala

Diplomski rad

Student/ica:
Monika Meter

Mentor/ica:
izv. prof. dr. sc. Krešimir Krolo

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Monika Meter**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Znanje i sigurnost – odnos mladih prema online svijetu u kontekstu kulturnog i digitalnog kapitala** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 26. veljače 2024.

Znanje i sigurnost – odnos mladih prema online svijetu u kontekstu kulturnog i digitalnog kapitala

Sažetak:

Ovaj se diplomski rad bavio odnosom digitalne pismenosti, to jest tehničkih i sigurnosnih vještina, i kulturnog kapitala. Temeljio se na dosadašnjim istraživanjima digitalne pismenosti mladih, a kao teorijski okvir koristila se Bourdieova teorija kulturnog kapitala. Istraživanje je provedeno od travnja do svibnja 2023. godine na uzorku studenata i srednjoškolaca (N=161). Kao instrument istraživanja koristio se upitnik koji je među studentima distribuiran putem Facebook grupe studenata Sveučilišta u Zadru, a među srednjoškolcima osobnim odlaskom istraživačice u školu. Rezultati istraživanja pokazuju visoku razinu tehničkih i sigurnosnih vještina ispitanika/ca. Utvrdilo se da digitalna pismenost nije statistički povezana s ekonomski kapitalom, niti s institucionaliziranim i utjelovljenim kulturnim kapitalom, no da postoji povezanost s digitalnim utjelovljenim kulturnim kapitalom.

Ključne riječi: digitalna pismenost, tehničke vještine, sigurnosne vještine, kulturni kapital, digitalni kapital

Knowledge and safety – attitudes of young people towards the online world in the context of cultural and digital capital

Abstract:

This thesis dealt with the relationship between digital literacy, that is, technical and security skills, and cultural capital. It was based on previous research on the digital literacy of young people, and it used Bourdie's theory of cultural capital as a theoretical framework. The research was conducted from April to May 2023 on a sample of students and high school students (N=161). A questionnaire was used as a research instrument and it was distributed among students through the Facebook group of students of the University of Zadar, and among high school students by the researcher's visit to the school. The results of the research show a high level of technical and security skills among the respondents. It was found that digital literacy is not statistically related to economic capital, nor to institutionalized and embodied cultural capital, but that there is a connection with digital embodied cultural capital.

Key words: digital literacy, technical skills, security skills, cultural capital, digital capital

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Ciljevi i svrha.....	2
3. Digitalna pismenost	2
4. Dosadašnja istraživanja.....	6
5. Metodologija.....	10
5.1. Istraživačka pitanja	12
5.2. Hipoteze	12
6. Rezultati	12
6.1. Sociodemografska obilježja ispitanika	12
6.2. Potrošačke prakse i navike ispitanika.....	14
6.3. Motivacije za korištenje interneta.....	22
6.4. Testiranje hipoteza.....	27
7. Rasprava.....	38
8. Zaključak.....	46
9. Prilozi.....	48
10. Literatura.....	52

1. Uvod

Digitalna je pismenost jedna od najznačajnijih vještina koje su ljudima 21. stoljeća potrebne za adekvatno djelovanje u privatnom i javnom životu. Ona okuplja niz različitih kompetencija koje omogućuju pristup informacijama i dijeljenju sadržaja, u prvom redu informacijske i komunikacijske vještine, vještine izrade vlastitog sadržaja, vještine rješavanja problema te na koncu sigurnosne vještine (Reddy i Sharma, 2020). Naglasak se ne stavlja isključivo na poznavanje hardvera digitalnih uređaja, već na kompetencije koje pojedinci iskazuju prilikom pretraživanja interneta, traženja podataka i informacija, online komunikacije, izrade i dijeljenja sadržaja te zaštite vlastitih osobnih podataka u online svijetu (Ferrari, 2013). Pri tome je potrebno naglasiti da na razvoj digitalne pismenosti utječu brojne karakteristike pojedinaca. Tu se poglavito mogu izdvojiti spol i dob kao karakteristike čija se povezanost s digitalnom pismošću proučava u najvećoj mjeri, gdje se očekuje da će muškarci te mlađe osobe imati bolje vještine digitalne pismenosti zbog veće izloženosti i učestalosti korištenja digitalnih uređaja i interneta (van Dijk i Hacker, 2003). Osim toga, važnu ulogu igraju i način korištenja digitalnih uređaja, vrijeme provedeno na internetu, stupanj obrazovanja, ali i osobna motivacija te želja za stjecanjem novih vještina (Ragnedda i Ruiu, 2020). Međutim, unatoč utjecaja ostalih sociodemografskih karakteristika pojedinaca, ne može se zanemariti utjecaj kapitala na razvoj digitalne pismenosti. Tu važnu ulogu ima ekonomski kapital koji omogućuje pristup digitalnim uređajima te kulturni kapital koji oblikuje načine i učestalost korištenja digitalnih uređaja i interneta. S druge strane, društveni kapital ima nešto manji utjecaj na razvoj digitalne pismenosti te se proučava tek u kontekstu povezanosti, stvaranja društvenih mreža u online svijetu i vodstva prilikom razvoja digitalnih vještina (Amara, Safitri i Tunnada, 2021).

Slijedom toga, ovaj će rad dati kratak uvid u vještine digitalne pismenosti mladih, odnosno srednjoškolaca i studenata. Zbog širine same teme digitalne pismenosti, rad će se fokusirati isključivo na informacijske, to jest tehničke, te sigurnosne vještine. Istražit će se kakav utjecaj sociodemografske karakteristike ispitanika/ca imaju na razvoj tehničkih i sigurnosnih vještina, kakve stavove imaju o korištenju interneta, kakva je njihova povezanost s digitalnim uređajima te u kolikoj mjeri ekonomski i kulturni kapital utječu na razvoj digitalne pismenosti. Rad će, stoga ponuditi prikaz literature i dosadašnjih istraživanja koja se bave digitalnom pismošću te metodologiju samog istraživanja koja uključuje uzorak i instrument istraživanja. Zatim će se prikazati analiza prikupljenih podataka te rasprava koja opisuje

povezanost navedenih fenomena, da bi se na koncu ponudili doneseni zaključci, ali i prijedlozi za daljnja istraživanja.

2. Ciljevi i svrha

Cilj ovoga diplomskog rada bio je istražiti digitalnu pismenost srednjoškolaca i studenata kroz proučavanje njihovih znanja o korištenju interneta, odnosno kroz proučavanje informacijskih i sigurnosnih vještina kao sastavnih dijelova digitalne pismenosti. Uz to, cilj je bio istražiti razinu tehničkih vještina te razlike u njima između srednjoškolaca i studenata. Pri tome se proučavalo vrijeme provedeno online, sadržaji koje koriste te načini korištenja interneta, odnosno njihova efikasnost. S obzirom na to da digitalna pismenost proizlazi iz digitalnog kapitala, njezino je proučavanje blisko povezano s proučavanjem kulturnog i ekonomskog kapitala, zbog čega je povezanost digitalne pismenosti i socioekonomskih karakteristika ispitanika/ca objašnjena putem teorija digitalnog kapitala i digitalne podjele. Svrha je ovog rada, stoga razumjeti fenomen digitalne pismenosti, kao skupa specifičnih znanja i vještina korištenja interneta (van Dijk i van Deursen, 2014), među srednjoškolcima i studentima te na taj način doprinijeti razvoju svijesti o važnosti informiranosti i sigurnosti kod mladih, čime se u isto vrijeme doprinosi razvoju sociologije medija te postavlja podloga za buduća istraživanja.

3. Digitalna pismenost

Razvojem modernog, informacijskog doba i jačanjem digitalnih tehnologija došlo je do transformacije industrijskih društava u ono što danas nazivamo informacijskim, umreženim te platformskim društvima. Samo se informacijsko doba nalazi u kontrastu s prethodnim razdobljima temeljenima na proizvodnji energije, stavljajući naglasak na informacijsko-komunikacijske tehnologije. Informacijsko je društvo, stoga usmjereno prema usvajanju znanja te proizvodnji, analizi i prijenosu informacija, čime se potiču produktivnost te reprodukcija samih informacija, a što uz procese digitalizacije i globalizacije omogućuje povezivanje svijeta. Nadalje, umreženo je društvo, prema Castellsu (2000a), oblik društvene strukture koja je na temelju empirijskih istraživanja identificirana kao jedna od temeljnih karakteristika informacijskog doba. U tom se kontekstu mreža može objasniti kao skup povezanih čvorova, odnosno kao struktura koja se može „bezgranično širiti i uključivati nove čvorove sve dok oni mogu komunicirati unutar mreže, to jest dok dijele iste komunikacijske kodove“ (Castells, 2000b: 494). Upotreba digitalnih i informacijsko-komunikacijskih tehnologija, stoga djeluje na

transformaciju svih sfera života. Tako ekonomija postaje informacijska, globalna i umrežena jer omogućuje povezanost i fleksibilnost rada, dok elementi kulturne sfere postaju dio „stvarne virtualnost“ (Castells, 2000a: 13) zahvaljujući upravo fleksibilnosti sustava simboličke razmjene. Navedenoj fleksibilnosti u velikoj mjeri pomažu koncepti bezvremenog vremena te prostora tokova. Naime, protok ogromne količine informacija počiva na njihovoj simultanosti, pri čemu podjela vremena na prošlost, sadašnjost i budućnost gubi svoj značaj zahvaljujući nasumičnom redoslijedu toka informacija. S druge strane, prostor tokova obilježava odvajanje od geografskih lokacija te povezivanje i praćenje tokova informacija, kapitala i tehnologija na globalnoj razini (Castells, 2000a).

Osim navedenih informacija i digitalnih tehnologija, određeni autori poput van Dijck kao ključan i integralni dio informacijskog doba ističu i platforme koje se mogu definirati kao „programske arhitekture dizajnirane na način da organiziraju interakciju između korisnika“ (van Dijck, Poell i de Waal, 2018: 9). Dijele se na infrastrukturne, što uključuje alate za pretraživanje, preglednike, društvene mreže i sl., te na sektorske koje se fokusiraju na specifične grane proizvodnje, transporta ili distribucije (van Dijck, Poell i de Waal, 2018). Same platforme omogućuju direktno pružanje usluga zbog čega su neraskidivo povezane s ekonomskim, društvenim i kulturnim praksama. Shodno tome, izraz platformsko društvo adekvatno objašnjava povezanost digitalnih platformi i društvenih struktura. Posljedično tome, globalne platforme temeljene na algoritmima i velikim količinama podataka dovode do promjena u svim sferama javnog i privatnog života. Slijedom toga, premda umreženo i platformsko društvo omogućuju bolju povezanost i veću dostupnost informacija, uz otvaranje prostora za obrazovanje, investicije i razvoj, ipak promjene u društvenim i organizacijskim strukturama mogu dovesti do novih vrsta stratifikacije. To se u prvom redu odnosi na dominaciju u prometu društvenih mreža od strane snažnih korporacija poput Facebooka, Googlea i Amazona, a zatim i na privatizaciju digitalne infrastrukture, što za sobom povlači pitanje kontrole. No, na umu svakako valja imati i nejednakosti u pristupu navedenim informacijama, bilo to zbog financijskih mogućnosti ili pak zbog slabe računalne i informacijske pismenosti (Lukačević, 2015), što dovodi do toga da je društvo podijeljeno na one koji su sastavni dio mreže te one koji su iz nje isključeni.

Slijedom toga, zbog straha od izolacije i nemogućnosti sudjelovanja u javnom životu, javlja se sve veća potreba za razvijanjem novih kompetencija, odnosno digitalne pismenosti koja je postala jedna od centralnih kompetencija informacijskog doba. Postoje brojne definicije same digitalne pismenosti, no njezina najosnovnija značajka jest da ona okuplja niz nužnih

vještina koje su potrebne za korištenje samih digitalnih tehnologija, ali i za izvršavanje pojedinih zadataka, odnosno ispunjavanje ciljeva. Ona u osnovi omogućuje osobi preživljavanje u digitalnom svijetu te je, u društvu koje je izrazito tehnološki orijentirano, postala jedna od najvažnijih kompetencija (Reddy i Sharma, 2020), zbog čega je potrebna za aktivno djelovanje u privatnom, ali i u poslovnom svijetu (Gilster, 1997). Koncept digitalne pismenosti razvio se iz pojmova koji su se pojavili osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća, poput informacijske ili računalne pismenosti (Bawden, 2008). Međutim, navedeni su pojmovi preuski kada se u obzir uzme raspon djelovanja digitalnih tehnologija, zbog čega se digitalna pismenost shvaća kao izrazito širok koncept koji nije nužno vezan uz određenu tehnologiju niti izvor informacija (Bawden, 2008). Slijedom toga, sam koncept digitalne pismenosti nosi različite definicije koje se uklapaju u specifične parametre istraživanja masovnih medija i digitalnih tehnologija.

Primjerice, Martin (2008, prema Reddy i Sharma, 2020) navodi da se radi o pismenosti koja uključuje znanje, tehnike, stavove i osobne kvalitete koje omogućuju planiranje i evaluaciju različitih situacija. Sličnu definiciju nudi Europska komisija prema kojoj je digitalna pismenost „sposobnost korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija i interneta za kreativnost, inovaciju i poduzetništvo te za stjecanje vještina i znanja potrebnih za život u 21. stoljeću“ (Reddy i Sharma, 2020: 82). Vodeći se time, Tabusum et al. (2014, prema Reddy i Sharma, 2020) smatraju da u definiciju digitalne pismenosti valja uključiti razumijevanje i vještine korištenja interneta, odnosno digitalnih platformi. Međutim, definicija koja se ipak najčešće upotrebljava jest ona Paula Gilstera koji je prvi upotrijebio konkretan naziv digitalna pismenost u svojoj istoimenoj knjizi iz 1997. godine. Prema njemu, digitalna je pismenost „mogućnost razumijevanja i korištenja informacija u različitim formatima iz različitog niza izvora prezentiranih računalima“ (Gilster, 1997: 1). Upravo je ova definicija korištena za definiranje digitalne pismenosti u ovom radu, no ono što valja istaknuti jest da se definicija konstantno mijenja zahvaljujući stalnim promjenama u razvoju tehnologija, a slijedom toga, i promjenama u ljudskom shvaćanju istih.

Ipak, sam Gilster nije naveo vještine koje bi nekoga klasificirale kao digitalno pismenog, već je digitalnu pismenost označio kao širok pojam koji obuhvaća razumijevanje i korištenje informacija, odnosno kao poseban način razmišljanja koji se fokusira na shvaćanje ideja digitalnog svijeta (Bawden, 2008). Gilster pri tome ističe važnost kritičkog mišljenja, stavljajući naglasak na evaluaciju dostupnog sadržaja te čitanje značenja koja se prezentiraju (Martin i Grudziecki, 2015). Međutim, istaknuo je da postoje četiri temeljne kompetencije koje

su dio vještina digitalne pismenosti, a one uključuju internet pretraživanje, hipertekstualnu navigaciju, evaluaciju sadržaja te prikupljanje znanja (Amara, Safitri i Tunnada, 2021). Navedene kompetencije omogućuju ljudima traženje korisnih informacija putem ključnih riječi, razumijevanje pronađenih podataka, konzumiranje različitih sadržaja, korištenje online usluga i sudjelovanje u javnom životu, ali daju uvid i u načine čuvanja osobnih podataka i sigurnost na internetu. Zbog potrebe za širenjem vještina koje oblikuju koncept digitalne pismenosti, Martin i Grudziecki (2006, prema Reddy i Sharma, 2020) su predstavili tri razine koje čine digitalnu pismenost. Prvu razinu čine digitalne kompetencije, to jest osnovne vještine korištenja digitalnih tehnologija i platformi, evaluaciju sadržaja i koncepte koji čine online svijet, ali i svijest o njihovom djelovanju (Martin i Grudziecki, 2015). Točnije, prvu razinu čine kompetencije koje je Gilster istaknuo kao ključne za razvoj digitalne pismenosti. Druga razina obuhvaća korištenje i primjenu digitalnih tehnologija unutar specifične profesije ili konteksta, u prvom redu za adekvatno korištenje digitalnih alata i rješavanje problema, a što ovisi o kompetencijama prve razine. Na koncu, treću razinu tvore digitalne transformacije koje omogućuju inovacije i stvaranje novih sadržaja (Martin i Grudziecki, 2015).

Navedena je podjela slična onoj koju nudi Ferrari (2013) prema kojoj digitalnu pismenost čine informacijske i komunikacijske vještine, vještine proizvodnje sadržaja i rješavanja problema te sigurnosne vještine. Naznačene su vještine dio digitalnih kompetencija koje, zajedno uz digitalni pristup, čine digitalni kapital (Ragnedda i Ruiu, 2020). Valja imati na umu da se informacijske vještine mogu smatrati i tehničkih vještinama jer se odnose na specifične vještine pretraživanja informacija i korištenja digitalnih tehnologija, odnosno na „vještine uporabe digitalnih medija i alata kao što su tražilice, servisi za društveno umrežavanje i sl“ (Bilić, 2022: 21). Slijedom toga, zbog širine istraživanja, ovaj se rad fokusirao na informacijske, to jest tehničke, i sigurnosne vještine mladih kao specifične komponente digitalne pismenosti. Razlog za takav odabir jest činjenica koju ističu Ragnedda i Ruiu (2020) da su razumijevanje i svijest o tome kako pretraživati informacije te koje podatke podijeliti online, odnosno na koji se način zaštititi u online svijetu, jasan indikator digitalnog kapitala, a posljedično tome i digitalne pismenosti. Pristup velikom broju informacija otvara brojna nova polja istraživanja, no u isto je vrijeme labirint koji vodi do slijepih ulica ako se osoba ne zna snalaziti u njemu, zbog čega su informiranost te znanje o tome kako pretraživati informacije ključan element digitalne pismenosti (Park, 2017). Slijedom toga, ako osoba, a što se posebno odnosi na djecu i mlade, nije digitalno pismena, imat će izrazito velikih problema prilikom određivanja točnih od netočnih informacija na koje naiđe na internetu (Amara, Safitri i

Tunnada, 2021). Pri tome je u online prostoru nužno razumno i svjesno ponašanje, a koje za sobom povlači pitanja privatnosti i sigurnosti. Ona obuhvaćaju sigurnost osobe, uređaja te osobnih podataka, no fokus nije isključivo na tehničkim aspektima poput zaštite lozinki ili korištenje antivirus softvera. Suprotno tome, naglasak je na svijesti da digitalno djelovanje ima direktan utjecaj na offline svijet te da nesigurna online aktivnost može imati izrazito negativne posljedice u svakodnevnom životu (Ragnedda i Ruiu, 2020).

U tom kontekstu valja imati na umu da sve online aktivnost i interakcije ostavljaju trag koji može imati utjecaj na offline svijet pojedinca ili grupe, zbog čega ljudi svjesno ili nesvjesno čine određene radnje kako bi se zaštitili od mogućih prijetnji (Kyytsönen et al., 2022). Navedeni tragovi pohranjuju se u baze podataka koje hrane algoritam, a koji povratno djeluje na naše aktivnosti i pretraživanje interneta (Gillespie, 2013). Algoritam omogućuje stalno vraćanje digitalnim uređajima jer nudi sadržaje koji su poželjni, zbog čega utječe na oblikovanje „always on“ kulture. Prema iskazima ispitanika u istraživanju Brisson-Boivin i McAleese (2021) algoritam trenira ljude da se prema navici vraćaju online i da upijaju isti sadržaj koji omogućuje participaciju bez razmišljanja. Navedeno postaje dio svakodnevice od koje se teško odvojiti jer što više vremena provodimo online, to se više vraćamo. Ova se kultura, stoga može povezati s procesom domestikacije tehnologija tijekom kojeg pojedinci prihvaćaju određeni dio tehnologije kao vlastiti, daju mu specifična značenja te ga čine integralnim dijelom svoje rutine (Gillespie, 2013). Zbog toga se vrlo često ogleda element stalne povezanost između pojedinaca i njihovih digitalnih uređaja, specifično mobitela, pri čemu su mobilni uređaji uvijek blizu vlasnika, a sami vlasnici konstantno prate događanja, novosti, obavijesti i poruke (Park, 2017). Moguće je zaključiti da je glavni razlog za to činjenica da su digitalni uređaji odraz identiteta, društvenog statusa i važan element za održavanje društvenih veza, kako online, tako i offline, te da nude osjećaj pripadnosti jer omogućuju socijalizaciju, istovremeno pružajući i određenu razinu samostalnosti (Carbonell, Oberst i Beranuy, 2013).

4. Dosadašnja istraživanja

Uzimajući u obzir značaj digitalne pismenosti za aktivno djelovanje u 21. stoljeću, potrebno je istaknuti da puko odrastanje u digitalnom dobu nije dovoljno da pojedinci steknu vještine potrebne za adekvatno i svjesno korištenje digitalnih tehnologija. Upravo suprotno, na stjecanje samih vještina utječu izvanjske okolnosti, od društvenih, kulturnih, pa i povijesnih faktora, sve do individualnih karakteristika koje oblikuju pojedinca (Rasi-Heikkinen, Vuojarvi i Ruokamo, 2019). Slijedom toga, jasno je da veliku ulogu u oblikovanju digitalne pismenosti

ima utjecaj društvenog, ekonomskog te kulturnog kapitala. Kapital se može definirati kao resurs koji daje prednost onima koji ga posjeduju, pri čemu pozicija osobe u određenom društvenom kontekstu ovisi o količini skupljenog kapitala. Sami su kapitali dinamične konstrukcije koje se mogu izmjenjivati i transformirati (Bourdieu, 1986) ovisno o dinamici unutar koje pojedinac ili grupa djeluju, a njihova akumulacija održava društvene hijerarhije te nejednakosti koje su uz njih vezane. Međutim, kapitali kao takvi nisu nepromjenjivi, već su podložni konzumaciji i pretvaranju, pri čemu sve vrste kapitala omogućuju pojedincu stvaranje određene vrste profita. Ekonomski je kapital, dakle skup materijalnih dobara i bogatstava koje se mogu transformirati u novac ili se mogu institucionalizirati kao vlasnička prava, dok društveni kapital predstavlja skup društvenih veza i odnosa. Kulturni se kapital dijeli na tri vrste, odnosno na objektivirani, utjelovljeni i institucionalizirani kapital (Bourdieu, 1986). Objektivirani se kulturni kapital odnosi na kulturna dobra koja pojedinac posjeduje, poput knjiga ili instrumenata, no u kontekstu digitalnog doba on obuhvaća i digitalne uređaje i opremu koja pojedincu omogućuje online djelovanje (Calderon Gomez, 2021). Slijedom toga, domestikacija tehnologija, u najvećoj mjeri mobilnih uređaja, omogućuje razvoj objektiviranog kulturnog kapitala koji se u ovom radu neće proučavati. Nadalje, utjelovljeni se kulturni kapital može definirati kao skup vještina, motivacija, interesa, znanja i iskustava, odnosno općenito dispozicije tijela i duha. Uz to, u ovom će se radu istražiti i značaj digitalnog utjelovljenog kulturnog kapitala koji će se promatrati kroz korištenje digitalnih uređaja. Treća vrsta kulturnog kapitala je ona institucionalizirana koja obuhvaća akademska postignuća i kvalifikacije (Bourdieu, 1986). Premda se sve tri vrste kapitala prema Bourdieu mogu promatrati kao značajne za razvoj digitalne pismenosti, ovaj će se rad fokusirati na ekonomski i kulturni kapital.

Povezanost digitalnog kapitala s drugim vrstama kapitala očituje se u tome što ekonomski kapital oblikuje prvu razinu digitalnih podjela u vidu pristupa i posjedovanja digitalnih tehnologija, a kulturni kapital drugu razinu digitalnih podjela koje se temelje na nejednakosti u digitalnim vještinama. Kulturni je kapital potreban jer omogućuje ljudima da na valjan način odabiru i evaluiraju informacije dostupne online. Ukoliko osoba nema mogućnost filtriranja informacija zahvaljujući manjku kulturnog kapitala, neće imati niti pristup podacima potrebnima za sudjelovanje u javnom životu, što povratno negativno djeluje i na društveni, ali i na ekonomski kapital (van Dijk i Hacker, 2003). Primjerice, istraživanje provedeno od strane Snock et al. (2011, prema Amara, Safitri i Tunnada, 2021) koje se bavilo ispitivanjem digitalne pismenosti djece u dobi od 9 do 16 godina pokazalo je jasnu povezanost između digitalnog te ekonomskog i kulturnog kapitala. Među glavnim se nalazima istraživanja tako nalazi podatak

da mlađa djeca, djevojke te djeca nižeg socioekonomskog statusa imaju slabije razvijenu digitalnu pismenost, odnosno manje digitalne vještine. Iste nalaze pokazalo je i istraživanje Ragnedda i Ruiu (2020) prema kojemu je visina digitalnog kapitala direktno povezana s razinom prihoda kućanstva, ali i s razinom obrazovanja. Sukladno tome, digitalni je kapital, a posljedično tome digitalna pismenost, povezan sa socioekonomskim statusom pojedinca, odnosno s ekonomskim i kulturnim kapitalom kojeg posjeduje (Ragnedda i Ruiu, 2020). Ipak, valja imati na umu da nizak ekonomski kapital ne ograničuje nužno mogućnost akumulacije digitalnog kapitala jer su digitalne vještine u velikoj mjeri oblikovane motivacijama i ciljevima pojedinca (Ragnedda i Ruiu, 2020).

Za proučavanje digitalne pismenosti u obzir je potrebno uzeti i jednu specifičnu vrstu kapitala, točnije digitalni kapital. On se može definirati kao kapital koji akumulira digitalne tehnologije i digitalne kompetencije te ima sve atribute koji ga čine kapitalom, zbog čega je profitabilan, akumulativan i ima mogućnost transformacije, baš kao i ekonomski, kulturni te društveni kapital. Zbog toga zahtijeva određenu količinu vremena i napora, odnosno zahtijeva ulaganje kako bi povratno utjecao na situaciju pojedinca, pri čemu je jasno da digitalni kapital ima direktan utjecaj na razvoj društveno povoljnijeg položaja pojedinca ili grupe (Ragnedda i Ruiu, 2020). Međutim, digitalni je kapital specifična vrsta kapitala koja se zbog svoje jedinstvenosti i karakteristike mosta između online i offline svijeta mora proučavati samostalno, premda je povezan s drugim vrstama kapitala (Ragnedda i Ruiu, 2020). Primjerice, istraživanje Calderon Gomez (2021) ukazalo je na to da se visoke razine kulturnog kapitala mogu iskoristiti u online svijetu. Isto tako, istraživanje je pokazalo da osobe niskog kulturnog kapitala, posebice onog utjelovljenog, nemaju dovoljnu razinu svijesti i vještina potrebnih za stvaranje profita u digitalnom okružju. Slijedom toga, razina navedenih kapitala oblikuje način pristupanja i korištenja digitalnih tehnologija, to jest, oblikuje razinu digitalne pismenosti (Ragnedda i Ruiu, 2020).

Nadalje, osim utjecaja ekonomskog i kulturnog kapitala, potrebno je istaknuti da brojni čimbenici utječu na razvoj kompetencija i digitalne pismenosti. Primjerice, istraživanje provedeno u Nizozemskoj 1998. godine ukazalo je na to da razina digitalnih vještina manje ovisi o stupnju obrazovanja, a puno više o dobi i spolu, što ukazuje na to da motivacija za korištenje interneta i digitalnih tehnologija te praktično usavršavanje vještina imaju puno veći utjecaj na digitalnu pismenost od formalnog obrazovanja (van Dijk i Hacker, 2003). Osim toga, istraživanja pokazuju da vrijeme provedeno online utječe na vještine ispitanika, pri čemu oni koji više vremena provode online imaju vještine efektivnijeg korištenja interneta (Ragnedda i

Ruiu, 2020). Sličan utjecaj ima i lokacija s koje korisnici pristupaju internetu upravo zbog toga što oblikuje njihove vještine. Pristup internetu na različitim lokacijama dovodi do promjena u kvaliteti njegova korištenja, odnosno u vrstama aktivnosti, a što može imati pozitivan odjek na kompetencije korisnika. Isto tako, oni koji najčešće koriste mobitele i tablete za pristup internetu općenito imaju manje mogućnosti od onih koji koriste računala ili kombinacije različitih uređaja (Ragnedda i Ruiu, 2020). Tako je istraživanje Snock et al (2011, prema Amara, Safitri i Tunnada, 2021) pokazalo je da djeca koja imaju razvijenije digitalne vještine te koja provode veći udio vremena online, imaju više vjere u svoje sposobnosti te više znanja o internetu.

Važno je za naglasiti da ukoliko im zatreba pomoć u korištenju digitalnih tehnologija ili interneta, rijetki će se učenici i studenti obratiti učiteljima, knjižničarima, pa čak i roditeljima, već će pokušati samostalno doći do rješenja problema pretraživanjem dostupnih informacija. Ukoliko to ne urodi plodom, eventualno će se obratiti vršnjacima ili pomoć potražiti online (Fieldhouse i Nicholas, 2008). Slijedom toga, način na koji osoba shvaća internet kao takav determinira razinu njegova razumijevanja, odnosno razinu razvoja digitalnih vještina (Bawden, 2008). Logičan je zaključak da što mladi više sudjeluju u online prostoru, odnosno što više koriste internet, to će njihove digitalne vještine biti kompleksnije. Ipak, puko korištenje interneta neće rezultirati napretkom, već je za njega važan način korištenja interneta, odnosno aktivnosti koje mladi rade online, jer neće sva online aktivnost rezultirati razvojem znanja i vještina (Rasi-Heikkinen, Vuojarvi i Ruokamo, 2019). Sukladno tome, osobe koje imaju manjak motivacije za korištenje digitalnih tehnologija osjećaju puno veću razinu stresa i frustracije prilikom pronalaženja informacija i rješavanja zadataka, što u konačnici dovodi do toga da koriste isključivo osnovne elemente digitalnih tehnologija koje su neophodne za njihov svakodnevni život (Calderon Gomez, 2021).

Također, jasan je zaključak da razvijanje informacijskih, odnosno tehničkih vještina poboljšava znanje o sigurnosti na internetu te sigurnosne kompetencije. Tako istraživanje prikazano u izvještaju Brisson-Boivin i McAleese iz 2021. godine o svijesti o djelovanju algoritama ukazuje na to da djeca i mladi značajno razmišljaju o svojoj privatnosti online te da rade sve što je u njihovoj mogućnosti da zaštite svoje podatke. Primjerice, mijenjaju postavke privatnosti te uređuju koje osobe mogu gledati njihov sadržaj, odnosno razmišljaju o pristanku za dijeljenje i prikupljanje osobnih podataka. Isto tako, ispitanici su istaknuli da su vrlo svjesni toga da se svaka online aktivnost bilježi te da trag kojeg ostavljaju za sobom oblikuje način na koji algoritam djeluje. Također, prema istraživanju Bilića iz 2022. godine 58,4% građana zna

procijeniti sigurnost aplikacije ili softvera prilikom njihova preuzimanja, što čini značajan postotak ispitanika koji su svjesni rizika koji se mogu pojaviti prilikom preuzimanja aplikacija. Sukladno tome, među mladima postoji vrlo jasna svijest o tome da su osobni podaci valuta novog doba te da su izrazito značajni za pravilno funkcioniranje algoritma (Brisson-Boivin i McAleese, 2021).

Međutim, valja istaknuti i istraživanje provedeno 2020. godine u Indoneziji prema kojemu velik broj učenika i studenata ima problema s prepoznavanjem online prevara. Isto tako, s obzirom na to da ih ne znaju prepoznati, javlja se problem reagiranja u takvim situacijama, to jest problem s održavanjem osobnim podataka na internetu (Amara, Safitri i Tunnada, 2021). U tom je kontekstu potrebno istaknuti pitanje paradoksa privatnosti koji se može definirati kao pojam „koji opisuje dihotomiju stava o sigurnosti informacija i stvarnog ponašanja“ (Gerber, Gerber i Volkamer, 2018: 227). On ističe da iako ljude brine sigurnost vlastite privatnosti i podataka, njihova ponašanja u digitalnom svijetu često ne reflektiraju tu zabrinutost. Navedeno ukazuje na to da svijest o prijetnjama na osobne podatke ne dovodi nužno do mjera zaštite podataka (Boerman et al, 2018, prema Kyytsönen et al., 2022). Sukladno tome, prema istraživanju iz 2013. godine 57% Europljana je zabrinuto o sigurnosti vlastitih osobnih podataka na internetu, međutim, tek malen postotak njih čini išta kako bi zaštitilo svoje podatke (Gerber, Gerber i Volkamer, 2018). Sam je paradoks, stoga predstavljen kao problem pojedinaca, a ne proboj sigurnosti algoritma, jer se od pojedinaca očekuje da samostalno uređuju i paze na postavke sigurnosti, odnosno na politike privatnosti različitih stranica i platformi (Brisson-Boivin i McAleese, 2021).

5. Metodologija

Istraživanje je provedeno u razdoblju od 27. travnja do 12. svibnja 2023. godine na ukupno 161 ispitaniku. Za provođenje istraživanja koristila se metoda anketnog upitnika koji je kreiran putem LimeSurveya. S obzirom na to da se istraživanje fokusiralo na studente i srednjoškolce, anketa je provedena na dva načina. Uzorak studenata prikupljen je postavljenjem ankete na Facebook grupu Sveučilište u Zadru – studenti te kroz osobne kontakte istraživačice. U anketi je, stoga sudjelovao 51 student te se u najvećoj mjeri radilo o studentima Sveučilišta u Zadru, dok su tek manji dio činili studenti s drugih hrvatskih sveučilišta. Kada je riječ o srednjoškolcima, anketa je provedena osobnim odlaskom istraživačice u dvije srednje škole, to jest gimnaziju Jurja Barakovića u Zadru te strukovnu školu Vice Vlatkovića u Zadru. U oba je slučaja anketa provedena u tri razreda, pri čemu je anketu u gimnaziji ispunilo 58 učenika trećeg

razreda srednje škole, dok je u strukovnoj školi sudjelovalo 52 učenika. Radi se o učenicima prvog i drugog razreda koji pohađaju trogodišnje programe automehatroničara i TK montera/CNC operatera te četverogodišnji program tehničara cestovnog prometa. Prikupljeni su se podaci obrađivali u programima *Statistica* i *SPSS* u kojima je provedena analiza svih podataka prikazanih u nastavku rada.

Upitnik se sastojao od ukupno 29 pitanja te je podijeljen na tri tematske cjeline. Prvi se dio odnosio na sociodemografske karakteristike ispitanika/ca poput spola, dobi, stupnja obrazovanja kojeg su ispitanici u tom trenutku pohađali, veličine naselja u kojemu su proveli najveći dio svog života te obrazovanja roditelja i imovinskog stanja obitelji. Osim toga, u ovom su dijelu upitnika postavljena i pitanja vezana uz kulturni i digitalni kapital koja su uključivala količinu pročitanih knjiga, preferencije televizijskih sadržaja ispitanika/ca i njihovih roditelja te stupanj poznavanja rada na računalu i pretraživanja interneta kod roditelja ispitanika/ca. Drugi dio upitnika uključivao je pitanja vezana uz informacijske vještine ispitanika/ca, poput uređaja koje koriste za pristup internetu, vrijeme provedeno online te najkorištenije aplikacije. Osim toga, ovaj dio upitnika uključivao je tri skale koje su na ljestvici od 1 - „Nikada“ ili „Uopće se ne slažem“ do 5 - „Vrlo često“ ili „U potpunosti se slažem“ ukazivale na razloge i efikasnost korištenja interneta od strane ispitanika. Navedene su skale, uz manje izmjene, preuzete iz izvještaja o ispitivanju javnog mijenja Paška Bilića (2022) „Medijska pismenost građana Republike Hrvatske“. Posljednja je skala u ovom dijelu upitnika za cilj imala dati uvid u povezanost ispitanika s njihovim mobilnim uređajima i online aktivnošću, čime se daje uvid u „always on“ kulturu ispitanika. Čestice korištene u ovoj skali sastavila je autorica rada. Posljednja se tematska cjelina upitnika odnosila na pitanja vezana uz sigurnost na internetu te je uključivala skalu na kojoj su ispitanici ljestvicom od 1 - „Uopće se ne slažem“ do 5 - „U potpunosti se slažem“ morali dati svoj odgovor na niz tvrdnji poput *Znam procijeniti je li neki softver ili aplikacija sigurna za preuzimanje* te *Svjestan/svjesna sam da svaki sadržaj kojeg objavim ostaje pohranjen na internetu iako ga obrišem*. Navedena je skala stvorena preuzimanjem dijela čestica iz knjige autora Massima Ragnedda i Marie Laure Ruiu (2020) „Digital capital: a bourdieusian perspective on the digital divide“, članka „Development and validation of the Internet Skills Scale (ISS)“ autora van Deursen, Helsper i Eynon (2016) te dodavanjem dijela čestica od strane istraživačice. Time se htjelo saznati u kolikoj su mjeri ispitanici/ce istraživanja svjesni opasnosti dijeljenja informacija na internetu te koje aktivnosti poduzimaju kako bi zaštitili svoje podatke.

5.1. Istraživačka pitanja

Vodeći se dosadašnjim istraživanjima koja su se bavila proučavanjem digitalnog kapitala i digitalne pismenosti kod mladih te dostupnom literaturom postavljena su tri istraživačka pitanja i pet hipoteza na koje će se pokušati pronaći odgovor statističkom analizom prikupljenih podataka.

IP1: Kakav je odnos sociodemografskih karakteristika ispitanika/ca i digitalne pismenosti?

IP2: Na koji su način povezane tehničke i sigurnosne vještine?

IP3: Postoji li povezanost između tehničkih i sigurnosnih vještina te ekonomskog i kulturnog kapitala?

5.2. Hipoteze

H1: Postoji statistički značajna povezanost između spola i dobi te razine tehničkih vještina ispitanika/ca.

H2: Postoji statistički značajna povezanost između razvijenosti tehničkih vještina i vremena provedenog online te načina korištenja interneta.

H3: Studenti/učenici s većom razinom tehničkih vještina bolje razumiju važnost sigurnosti na internetu.

H4: Ne postoji statistički značajna povezanost između ekonomskog kapitala ispitanika/ca te tehničkih i sigurnosnih vještina.

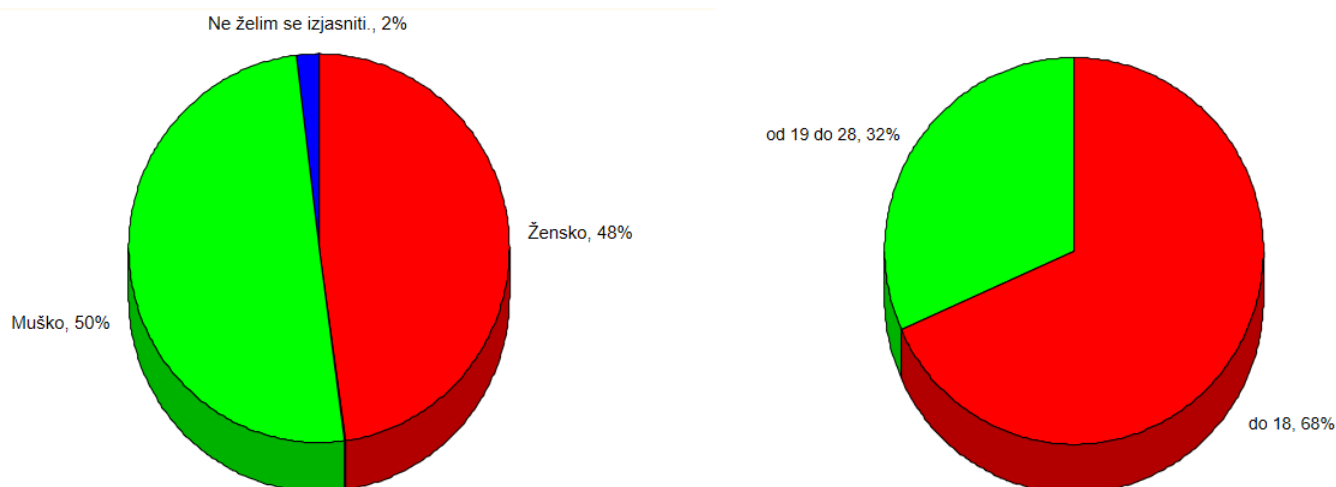
H5: Kulturni kapital ima značajan utjecaj na razvoj tehničkih i sigurnosnih vještina kod ispitanika/ca.

6. Rezultati

6.1. Sociodemografska obilježja ispitanika

Od ukupno 161 ispitanika njih 77 je ženskog (48%), a 81(50%) muškog spola. Troje ispitanika/ca, odnosno 2%, odbilo se izjasniti u vezi svog spola. S obzirom na to da je istraživanje uključivalo učenike srednjih škola te studente na preddiplomskom i diplomskom studiju, dob ispitanika varira od 15 do 28 godina. Pri tome, srednjoškolci od 15 do 18 godina čine 68% uzorka, dok 32% uzorka okuplja studente u dobi između 19 i 28 godina.

Slike 1. i 2. Spol i dob ispitanika/ca

Tablica 1. Sociodemografski podaci ispitanika/ca

		N	%
Trenutna razina obrazovanja	Srednja škola	110	68,32%
	Studij	51	31,67%
Veličina naselja	do 10000 stanovnika	75	46,58%
	više od 10000 stanovnika	86	53,41%
Imovinsko stanje	Puno lošije od većine	1	0,62%
	Nešto lošije od većine	10	6,21%
	Niti bolje niti lošije od većine	90	55,90%
	Nešto bolje od većine	49	30,43%
	Puno bolje od većine	11	6,83%
Obrazovanje majke	Osnovna škola	7	4,34%
	Srednja škola	107	66,45%
	Viša škola i studij	47	29,19%
Obrazovanje oca	Nezavršena osnovna škola	1	0,62%
	Osnovna škola	6	3,72%
	Srednja škola	118	73,29%
	Viša škola i studij	36	22,36%

Kada je riječ o veličini naselja iz kojega ispitanici/ce dolaze, njih 75, to jest 46,58%, dolazi iz naselja manjeg od 10 000 stanovnika, dok ostatak uzorka (53,41%) čine stanovnici naselja većih od 10 000 stanovnika. Najveći broj ispitanika/ca, njih 56, dolazi iz naselja veličine između 50 i 100 tisuća stanovnika, što je i očekivano s obzirom na to da je većina učenika srednjih škola iz grada Zadra. Ipak, velik je broj onih koji dolaze iz naselja manjih od 2000 stanovnika što ukazuje na to da se radi o ispitanicima/cama koji u Zadar dolaze radi školovanja.

Nadalje, više od polovice ispitanika/ca, njih 90, se izjasnilo kako se ne nalaze niti u lošijoj, niti u boljoj imovinskoj situaciji od ostalih. Nešto bolje imovinsko stanje od prosječnoga ima 30%, odnosno 49 ispitanika/ca. Krajnje vrijednosti slabije su zastupljene te se tek 10 ispitanika/ca izjasnilo da ima nešto lošije imovinsko stanje od većine, 11 da imaju puno bolje imovinsko stanje od većine, dok se tek jedna osoba izjasnila da ima puno lošije imovinsko stanje od prosječnoga. Proučavanjem obrazovnog stupnja roditelja ispitanika/ca, vidljivo je da 4,34% majki ispitanika/ca ima završenu samo osnovnu školu, u odnosu na 3,72% očeva. Srednjoškolsko se obrazovanje kao najviši završen stupanj obrazovanja javlja kod 66,45% majki te 73,29% očeva ispitanika/ca, dok je udio onih koji su završili višu školu ili studij očekivano manji te iznosi 29,19% za majke, odnosno 22,36% za očeve ispitanika/ca. U slučaju očeva, javlja i jedan ispitanik/ca čiji otac nije završio osnovnu školu.

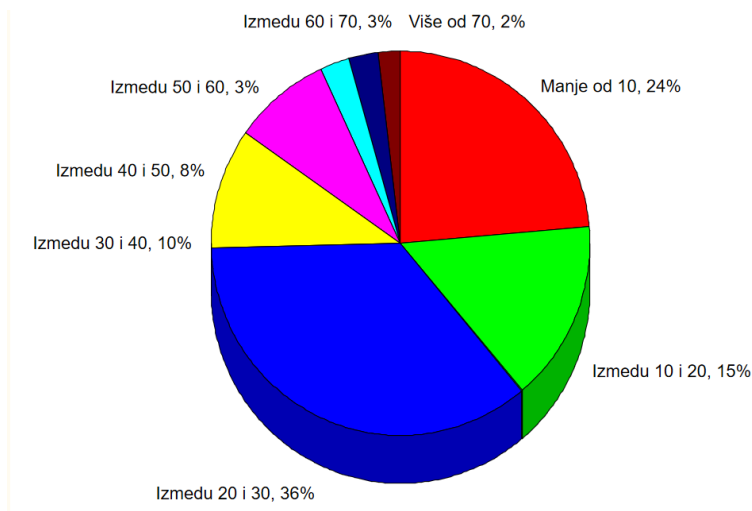
6.2. Potrošačke prakse i navike ispitanika

Kako bi se dao uvid u kulturne i potrošačke prakse ispitanika/ca, postavljeno je nekoliko pitanja o njihovim navikama čitanja knjiga, gledanja televizije te korištenja interneta. U prvom nas je redu zanimalo koliko su knjiga ispitanici/ce pročitali u zadnjih 12 mjeseci. Podaci su pokazali znatne varijacije u čitateljskim navikama mladih, pri čemu njih čak 44, odnosno 27%, u posljednjih 12 mjeseci nije pročitao niti jednu knjigu. Najveći dio ispitanika/ca, njih 71, to jest 44,09%, pročitao je do 5 knjiga, dok je više od 5 knjiga pročitao 46 ispitanika/ca. Pretpostavka je da velik dio pročitanih knjiga čini obavezna literatura u sklopu različitih kolegija kod studenata te obavezne lektire kod srednjoškolaca, zbog čega se iduće pitanje fokusiralo na učestalost čitanja neobaveznih knjiga u istom vremenskom razdoblju. Iako bi bilo za očekivati da mladi radije čitaju neobavezne knjige nevezane za školu ili studij, podaci ipak pokazuju drugačije. Naime, čak 73 ispitanika/ca, to jest 45% uzorka, u posljednjih 12 mjeseci nije pročitao niti jednu knjigu neobavezne literature. Do 5 knjiga pročitao je 72 ispitanika/ca, dok je tek 16 ispitanika/ca pročitao više od 5 knjiga neobavezne literature.

Kada je riječ o broju sati provedenih na mobitelu, ispitanici/ce su imali relativno ujednačene odgovore. Najveći broj ispitanika/ca, njih 38 (23%), istaknuo je da dnevno provede tri sata koristeći mobitel, 31 (19,25%) ispitanik/ca na mobitelu dnevno provede pet sati, a njih 30 (18,63%) oko četiri sata. Očekivano, krajnje su vrijednosti nešto niže, pri čemu 14 ispitanika/ca (8,69%) dnevno provede oko šest sati na mobitelu, dok njih 11 (6,83%) mobitel koristi tek dva sata dnevno. Ostali ispitanici/ce na mobitelu provode manje od jednog sata ili više od sedam sati dnevno, međutim podaci ukazuju na to da je prosjek korištenja mobilnih

uređaja između četiri i pet sati dnevno ($M=4,637$, $SD=2,70$). Ukupan broj sati koje ispitanici/ce provode koristeći mobitel na tjednoj bazi također varira, no većina se ispitanika/ca, njih 56 (34,78%) nalazi u rasponu između 20 i 30 sati tjedno. Zanimljiv je podatak da 23% ispitanika/ca, njih 37, tjedno na mobitelu provede manje od 10 sati. Iduću značajnu skupinu čine ispitanici/ce koji na tjednoj bazi mobitel koriste između 10 i 20 sati (15%), zatim oni koji na mobitelu provode 30 do 40 sati (10%) te na koncu ispitanici/ce koji mobitel koriste između 40 i 50 sati svaki tjedan (8%).

Slika 3. Korištenje mobitela na tjednoj bazi

Navedene sate provedene na mobitelu ispitanici/ce najčešće provode koristeći društvene mreže te različite aplikacije za održavanje komunikacije. Kako bi se provjerilo koje aplikacije ispitanici/ce učestalo koriste, postavljena su tri pitanja u kojima su ispitanici/ce trebali odrediti koja je njihova prva, druga, odnosno treća najkorištenija mobilna aplikacija. Slijedom toga, kao najkorištenija aplikacija kod 43 ispitanika/ca (26,7%) javlja se Instagram, dok se iza njega nalaze TikTok (23%) i YouTube (21,7%). Instagram se javlja i kao druga najkorištenija aplikacija kod 44 ispitanika/ca (27,3%), dok se kao druga i treća aplikacija javljaju WhatsApp (24,2%) i TikTok (18%). Na koncu, treća najkorištenija aplikacija kod 42 ispitanika/ca (26%) je WhatsApp, kod njih 32 (20%) Instagram, a kod 30 ispitanika/ca (18,6%) YouTube. Među značajnim se aplikacijama nalaze Snapchat, Spotify te Messenger, no jasno je da dominantnu ulogu imaju upravo društvene mreže, odnosno Instagram i TikTok, te aplikacije za održavanje komunikacije, u najvećoj mjeri WhatsApp. Valja imati na umu da uzorak ovog istraživanja ipak čine mladi, velikim dijelom srednjoškolci, što ove rezultate ne čini nimalo začuđujućima. Slične podatke daje istraživanje provedeno na uzorku studenata preddiplomskog studija u Pakistanu

prema kojemu ispitanici/ce najčešće koriste WhatsApp i YouTube, a u nešto manjoj mjeri Instagram i Snapchat (Soroya et al., 2021).

Tablica 2. Korištenje mobilnih aplikacija

		N	%
Prva aplikacija po korištenosti	Instagram	43	26,70%
	TikTok	37	22,98%
	YouTube	35	21,79%
	WhatsApp	23	14,28%
	SnapChat	10	6,21%
Druga aplikacija po korištenosti	Instagram	44	27,32%
	WhatsApp	39	24,22%
	TikTok	29	18,01%
	YouTube	22	13,66%
	Spotify	9	5,59%
	SnapChat	5	3,10%
Treća aplikacija po korištenosti	WhatsApp	42	26,08%
	Instagram	32	19,87%
	YouTube	30	18,63%
	TikTok	19	11,80%
	Messenger	9	5,59%
	Spotify	8	4,96%

Isto tako, u upitniku je postavljeno nekoliko pitanja o povezanosti ispitanika/ca s njihovim mobilnim uređajima, odnosno pametnim telefonima. Podaci pokazuju da velika većina ispitanika/ca uvijek ima svoj pametni telefon uz sebe, na što ukazuje najviša aritmetička sredina na skali ($M=4,47$). Međutim, premda većina ispitanika/ca ističe relativnu neutralnost u odnosu na navedene tvrdnje, zbog čega njihova aritmetička sredina varira oko vrijednosti tri, ipak svi naginju prema višoj vrijednosti spektra. Tako, primjerice valja naglasiti da ispitanici/ce ističu svoje slaganje s tvrdnjom da su uvijek dostupni putem svog pametnog telefona ($M=3,94$), da redovito provjeravaju obavijesti ($M=3,88$) te da ponekad provjeravaju svoj mobitel bez razmišljanja ($M=3,87$). Najnižu aritmetičku sredinu ($M=3,15$) ima vrijednost „Osjećam se nepotpuno ako moj pametni telefon nije uz mene“, međutim ona svojim rezultatom ne odskake od ostalih tvrdnji, zbog čega je moguće istaknuti da mobilni uređaji ipak imaju značajan utjecaj na emocionalno stanje ispitanika/ca.

Tablica 3. Povezanost s mobilnim uređajima

	N	Min	Max	M	SD
Moj pametni telefon je uvijek uz mene	161	1	5	4,47	0,82
Uvijek sam dostupan putem svog pametnog telefona	161	1	5	3,94	0,94
Brzo odgovaram na poruke	161	1	5	3,67	1,08
Osjećam se nepotpuno ako moj pametni telefon nije uz mene	161	1	5	3,15	1,42
Redovito provjeravam obavijesti	161	1	5	3,88	1,02
Provjeravanje obavijesti i društvenih mreža je prvo što činim svaki dan	161	1	5	3,44	1,40
Ponekad provjeravam svoj pametni telefon bez razmišljanja	161	1	5	3,87	1,13

Određeni su ispitanici/ce prvi puta koristili internet u vrlo mladoj dobi od dvije ili tri godine, dok su drugi internetu pristupili relativno kasno, pred kraj tinejdžerske dobi. Međutim, većina je ipak internetu pristupila u razdoblju od prvog polaska u školu do kraja osnovne škole. Slijedom toga, najveći je broj ispitanika/ca, njih 36 (22,3%), internet prvi puta koristilo s deset godina. Nadalje, 25 ispitanika/ca (15,5%) internetu je prvi puta pristupilo sa sedam godina, a 22 ispitanika/ca (13,6%) s osam godina. Upravo je to prosječna dob s kojom su ispitanici/ce prvi puta koristili internet ($M=8,757$, $SD=2,66$). Ispitanike/ce se također pitalo jesu li ikada imali formalno obrazovanje korištenja interneta, pri čemu je pretpostavka da je većina ispitanika/ca imala izbor pohađanja nastave informatike u osnovnoj ili srednjoj školi. Međutim, tek je 76 ispitanika/ca (47,2%) istaknulo da je imalo formalno obrazovanje tijekom kojega su koristili internet, dok je 50 ispitanika/ca (31%) istaknulo da nisu imali tu priliku. Osim toga, 21,7% ispitanika/ca naznačilo je da se ne sjeća pohađanja nastave koja bi ponudila stvaranje znanja i vještina o korištenju interneta.

Nadalje, postavljeno je pitanje koje uređaje ispitanici/ce najčešće koriste za pristup internetu, pri čemu podaci pokazuju da ispitanici/ce za to dominantno koriste svoje mobilne uređaje. Od ostalih je uređaja najzastupljeniji laptop kojeg za pristup internetu koristi 65,83% ispitanika/ca. Suprotno tome, stolna računala nisu vrlo popularna među ispitanicima/cama jer se 69,56% njih izjasnilo da ne koriste stolna računala za pristup internetu. Daleko najnižu stopu korištenosti imaju tableti sa 90,68% negativnih odgovora te PlayStation 4 kojeg za pristup internetu koristi tek dvoje ispitanika/ca. Navedene uređaje 97,5% ispitanika/ca najčešće koristi u privatnosti svoga doma. Iznimka su četiri ispitanika/ce koji su istaknuli da internetu najčešće pristupaju u kafićima. Razlog tome je što mogućnost pristupa internetu bilo kad i bilo gdje nudi

prilagodljivost koja prije nije bila moguća zahvaljujući povezanosti digitalnih uređaja uz škole i knjižnice, odnosno društveni kontekst koji ne nudi veliku dozu privatnosti (Fieldhouse i Nicholas, 2008). Međutim, premda je ovakav podatak očekivan, ipak je potrebno naglasiti nalaze niza istraživanja koja ukazuju na to da se pristupanje internetu na različitim lokacijama odražava na kvalitetu i vrste aktivnosti kojima se pojedinci bave na internetu, zbog čega ima pozitivan utjecaj na razvoj vještina korištenja i pretraživanja interneta (Ragnedda i Ruii, 2020).

Tablica 4. Uređaji za pristup internetu

UREĐAJ ZA PRISTUP INTERNETU		N	%
Mobitel	Da	160	99,37%
	Ne	1	0,61%
Laptop	Da	106	65,83%
	Ne	55	34,16%
Tablet	Da	15	9,31%
	Ne	146	90,68%
Računalo	Da	49	30,43%
	Ne	112	69,56%
Playstation 4	Da	2	1,24%
	Ne	159	98,75%

U slučaju problema ili poteškoća s korištenjem interneta, ispitanici/ce se obraćaju različitim osobama. Očekivano, najveći se dio njih, točnije 67,70%, obraća upravo svojim vršnjacima, to jest prijateljima. Taj podatak ne začuđuje jer većina mladih svoje znanje razmjenjuje upravo s prijateljima, na taj način stvarajući povezanost. Nakon toga, 103 ispitanika/ca (63,97%) skloni su samostalnom rješavanju problema na koje naiđu. U najvećoj se mjeri to odnosi na rješavanje problema s kojima su se već susreli ili na pretraživanje interneta gdje traže korisne informacije o otklanjanju problema. Osim toga, dio ispitanika/ca (19,25%) će se za pomoć obratiti roditeljima te partnerima (14,28%). Manji dio ispitanika/ca, njih 19 (11,80%), za pomoć će se obratiti online zajednici, vjerojatno postavljajući pitanja i diskutirajući u online grupama ili na različitim forumima. Podatak koji ne začuđuje jest da će tek 1,86% ispitanika/ca pomoć zatražiti od stručnih osoba, poput knjižničara. Navedeni su rezultati u skladu s nalazima istraživanja Fieldhouse i Nicholasa (2008) prema kojemu današnji, digitalno pismeni, učenici preferiraju samostalno pretraživanje interneta i rješavanje problema, uz eventualnu pomoć svojih vršnjaka ili online zajednica, pri čemu učitelji i knjižničari gube na značaju. Moguć razlog za to jest činjenica da se većina mladih susreće s manjkom potpore kada je riječ o korištenju interneta zbog čega se oslanjaju na svoje znanje (Hargittai, 2008).

Tablica 5. Pomoć prilikom korištenja interneta

POMOĆ PRILIKOM KORIŠTENJA INTERNETA		N	%
Prijatelji	Da	109	67,70%
	Ne	52	32,29%
Partneri	Da	23	14,28%
	Ne	138	85,71%
Roditelji	Da	31	19,25%
	Ne	130	80,74%
Knjižničari	Da	3	1,86%
	Ne	158	98,13%
Online zajednica	Da	19	11,80%
	Ne	142	88,19%
Samostalno rješavanje problema	Da	103	63,97%
	Ne	58	36,02%
Bratu ili sestri	Da	4	2,48%
	Ne	157	97,52%
Kumu/kumi	Da	1	0,62%
	Ne	160	99,38%

U tom je kontekstu istraženo i u kolikoj mjeri roditelji ispitanika/ca poznaju rad na računalu te rad s različitim računalnim programima. Najveću aritmetičku sredinu od 4,0 ima čestica „Pretraživanje informacija na internetu“, što pokazuje da roditelji ispitanika/ca u najvećoj mjeri poznaju upravo „surfanje“ internetom, vjerojatno zbog učestalijeg korištenja mobilnih uređaja. Isto tako, 38,05% roditelja ispitanika/ca rad na pametnom telefonu poznaje vrlo dobro, a 36,02% njih komunikaciju putem društvenih mreža poznaje odlično, što ukazuje na to da i roditelji ispitanika/ca mobilne uređaje, računala i društvene mreže najčešće koriste za komunikaciju. S druge strane, najnižu aritmetičku sredinu ($M=2,90$) ima čestica „Rad u Microsoft Office paketu“, pri čemu 18,01% roditelja ispitanika/ca programe u Microsoft Office paketu ne poznaje nimalo. Razlog tome jest što većina ljudi Microsoft Office paket koristi tijekom studiranja ili na poslu, što dovodi do toga da ukoliko posao od pojedinca ne zahtijeva korištenje navedenih programa, poznavanje njihova korištenja će nazadovati.

Tablica 6. Poznavanje rada na računalu kod roditelja ispitanika/ca

Roditelji poznaju:	N	Min	Max	M	SD
Rad na računalu	161	1	5	3,36	1,063
Rad na pametnom telefonu	161	1	5	3,78	0,906
Rad u Microsoft Office paketu	161	1	5	2,90	1,307
Pretraživanje informacija na internetu	161	1	5	4,00	1,039
Preuzimanje datoteka s Interneta	161	1	5	3,21	1,305
Komunikaciju putem društvenih mreža	161	1	5	3,75	1,228

Na koncu, zanimale su nas navike gledanja televizije kod ispitanika/ca, a koje su ispitane kroz preferencije gledanja određenih televizijskih žanrova. Namjera je bila analizirati preferencije televizijskih žanrova kao element kulturnog kapitala, odnosno mjeriti transmisiju kulturnog kapitala s roditelja na djecu. Međutim, deskriptivna analiza preferencija televizijskih žanrova ispitanika/ca pokazala je da golema većina ispitanika/ca ne gleda ponuđene televizijske žanrove, što ukazuje na veliku pristranost odgovora zbog čega ih nije bilo moguće adekvatno grupirati za daljnje analize. To potvrđuje podatak da više od 90% ispitanika/ca ne gleda čak 12 od 20 ponuđenih žanrova. Kao najgledaniji žanrovi pokazuju se kvizovi znanja, a zatim sportske emisije i prijenosi, holivudski i visokobudžetni filmovi te strane humoristične i kriminalističke serije. Navedeno ukazuje na jasnu podjelu žanrova gdje se s jedne strane nalaze pedagoški sadržaji koji omogućuju razvoj i prikupljanje znanja, a s druge sadržaji koji pružaju zabavu i distrakciju (Bennett et al., 2009, prema Krolo, 2023). Suprotno tome, najmanji broj gledatelja imaju poljoprivredne i vjerske emisije, što je očekivano s obzirom na demografiju uzorka istraživanja, ali i emisije iz kulture i znanosti te informativne i političke emisije, što se pokazuje kao poražavajući podatak. Iz navedenih je podataka moguće uočiti određeno preferiranje stranih televizijskih sadržaja, ali i tendenciju prema slabijem gledanju televizije. Moguć razlog za to jest premještanje mlađih generacija s tradicionalnih vrsta medija na digitalne medije, odnosno učestalije praćenje društvenih mreža, poput TikToka i Instagrama, gdje gledaju kratke video uratke i reelove.

Tablica 7. Deskriptivna statistika televizijskih žanrova

		N	%
Emisije iz kulture i znanosti	Ne	159	98,8%
	Da	2	1,2%
Informativne i političke emisije	Ne	157	97,5%
	Da	4	2,5%
Lifestyle emisije i emisije o glamuru	Ne	152	94,4%
	Da	9	5,6%
Reality emisije	Ne	150	93,2%
	Da	11	6,8%
Talent i zabavno natjecateljske emisije	Ne	140	87,0%
	Da	21	13,0%
Domaće i strane sapunice	Ne	151	93,8%
	Da	10	6,2%
Strane humoristične serije	Ne	115	71,4%
	Da	46	28,6%
Domaće humoristične serije	Ne	138	85,7%
	Da	23	14,3%
Strane kriminalističke serije	Ne	119	73,9%
	Da	42	26,1%
Strane znanstveno-fantastične serije	Ne	148	91,9%
	Da	13	8,1%
Sportske emisije i prijenosi	Ne	110	68,3%
	Da	51	31,7%
Dokumentarni filmovi i serije	Ne	144	89,4%
	Da	17	10,6%
Hollywoodski i visokobudžetni filmovi	Ne	121	75,2%
	Da	40	24,8%
Nezavisni i art filmovi	Ne	145	90,1%
	Da	16	9,9%
Kulinarske emisije	Ne	148	91,9%
	Da	13	8,1%
Kvizovi znanja	Ne	99	61,5%
	Da	62	38,5%
Političke kontakt emisije	Ne	156	96,9%
	Da	5	3,1%
Animirani filmovi i serije	Ne	145	90,1%
	Da	16	9,9%
Poljoprivredne emisije	Ne	160	99,4%
	Da	1	0,6%
Vjerske emisije	Ne	160	99,4%
	Da	1	0,6%

6.3. Motivacije za korištenje interneta

Pristup internetu ima brojne prednosti za mlade jer omogućuje obavljanje različitih korisnih radnji. Stoga se jedno od pitanja u upitniku odnosilo na to koliko često ispitanici/ce na skali od 1 – „Nikada“ do 5 – „Vrlo često“ koriste internet za obavljanje različitih radnji navedenih u Tablici 8. Kao što je očekivano, najnižu aritmetičku sredinu ($M=1,24$) ima tvrdnja koja se odnosi na pisanje bloga jer se ipak radi o sadržaju koji je danas pomalo zastario te nije toliko raširen u Hrvatskoj. Zatim valja istaknuti činjenicu da mladi jako rijetko sudjeluju u političkim i društvenim raspravama na društvenim mrežama ($M=1,51$), što može ukazati na to da srednjoškolci i studenti nisu zainteresirani za navedene teme ili da pronalaze druge načine aktivnog sudjelovanja u društvu, primjerice volontiranjem. Jednu od nižih aritmetičkih sredina ($M=1,85$) ima i tvrdnja koja se odnosi na suradnju na platformama poput Google Drivea, što je moguće povezati s činjenicom da ispitanici/ce ipak preferiraju samostalno obavljati školske/akademske obaveze. S druge strane, najvišu aritmetičku sredinu imaju tvrdnje koje se odnose na komunikaciju putem društvenih mreža ($M=4,10$) te komunikaciju putem različitih messenger-a ($M=4,59$), a što je u skladu s podacima o najkorištenijim aplikacijama prikazanim ranije u radu. Većina se tvrdnji ipak nalazi oko vrijednosti tri, što ukazuje na to da glavnina ispitanika/ca internet koristi za gledanje televizijskih sadržaja, slušanje glazbe, traženje informacija o proizvodima te obavljanje školskih ili akademskih obaveza. Navedeno je u skladu s nalazima istraživanja Bilić (2022) u kojemu su rezultati pokazali da ispitanici internet u najmanjoj mjeri koriste upravo za pisanje blogova, suradnju na zajedničkim projektima te sudjelovanje u online raspravama, dok se kao glavne svrhe korištenja interneta navode komunikacija putem e-maila, čitanje vijesti te traženje informacija o različitim proizvodima i uslugama.

Tablica 8. Razlozi korištenja interneta

	N	Min	Max	M	SD
Slanje ili primanje elektroničke pošte	161	1	5	3,35	1,32
Traženje informacija o proizvodima i uslugama	161	1	5	3,75	1,11
Pisanje bloga	161	1	5	1,24	0,72
Gledanje televizijskih emisija ili filmova pomoću streaming servisa (npr. Netflix, HBO GO, Prime Video)	161	1	5	3,52	1,32
Slušanje glazbe s pomoću streaming servisa (npr. Spotify, Tidal, Deezer)	161	1	5	3,67	1,49
Čitanje vijesti na internetskim portalima	161	1	5	2,61	1,35

Internetsko bankarstvo (npr. plaćanje računa i bankovne transakcije)	161	1	5	2,31	1,47
Interakciju s javnim institucijama (npr. korištenje sustava e-gradanin)	161	1	5	2,10	1,16
Kupovinu proizvoda i usluga za privatnu upotrebu	161	1	5	3,09	1,27
Komunikaciju na društvenim mrežama (npr. Facebooku, Twitteru, Instagramu itd.)	161	1	5	4,10	1,19
Komunikaciju na messengerima (npr. Viberu, WhatsAppu i sl.)	161	1	5	4,59	1,19
Sudjelovanje u raspravama o građanskim i političkim temama (npr. čitanje i objavljivanje mišljenja)	161	1	5	1,51	0,91
Suradnja na zajedničkim projektima (npr. korištenje Google Drivea ili Dropboxa)	161	1	5	1,85	1,11
Obavljanje školskih/akademske obaveza	161	1	5	3,47	1,04

Nadalje, kada je riječ o motivacijama koje potiču ispitanike/ce na korištenje interneta, najviša aritmetička sredina ($M=4,21$) ukazuje na to da je najveći motivator upravo zabava koju internet nudi tijekom slobodnog vremena. Navedeno je u skladu s dosad iznesenim podacima o aplikacijama koje se najčešće koriste, kao i podacima iz Tablice 8 prema kojoj ispitanici/ce internet najčešće koriste za komunikaciju i konzumiranje kulturnih i zabavnih sadržaja. Osim toga, kao što je i očekivano, visoku aritmetičku sredinu ($M=4,14$) ima i čestica koja se odnosi na održavanje veza s obitelji i prijateljima jer se komunikacija putem različitih društvenih mreža i aplikacija za komunikaciju pokazala kao značajan aspekt korištenja interneta. Isto tako, relativno veliku važnost ispitanici/ce pridaju i korištenju interneta prilikom učenja ($M=4,05$). Razlog tome jest što internet omogućuje brz i jednostavan pristup brojnim sadržajima koji mogu olakšati usvajanje gradiva ili pomoći prilikom rješavanja školskih i akademskih obaveza. Obaviještenost o događanjima u svijetu ($M=3,89$) te svijest o važnosti korištenja interneta u svakodnevnom životu ($M=3,70$) također su se pokazali kao značajni motivatori za korištenje interneta. S druge strane, najmanju motivaciju pruža ideja da nekorištenje interneta uzrokuje zaostatak u odnosu na ostale ($M=2,32$), osjećaj pritiska da pojedinac mora uvijek biti povezan s drugima ($M=2,36$) te dijeljenje vlastitih ideja i mišljenja sa strancima na internetu ($M=2,36$). Navedeno ukazuje na to da premda ispitanici/ce žele biti povezani s drugima, na internet ne gledaju kao na obavezu, već kao na vlastiti izbor pomoću kojega ostaju u kontaktu s bliskim osobama.

Tablica 9. Motivacije za korištenje interneta

Internet nudim zbog toga što:	N	Min	Max	M	SD
nudi zabavu za provođenje slobodnog vremena	161	1	5	4,21	0,89
omogućuje mi da ostanem obaviješten o vijestima iz ostatka svijeta	161	1	5	3,89	1,09
omogućuje mi održavanje veza s obitelji i prijateljima	161	1	5	4,14	1,11
pomaže mi u učenju ili poslu	161	1	5	4,05	1,02
omogućuje mi da dijelim svoje ideje i mišljenja s prijateljima	161	1	5	3,57	1,19
omogućuje mi da dijelim svoje ideje i mišljenja sa strancima	161	1	5	2,36	1,35
osjećam pritisak da uvijek budem povezan	161	1	5	2,36	1,25
zaostajem za drugima ako ne koristim Internet	161	1	5	2,32	1,33
korištenje Interneta je korisno za moj svakodnevni život	161	1	5	3,70	1,18

Kao najvažniji dio ovog istraživanja, tehničke vještine ispitanika/ca ispitane su kroz niz tvrdnji koje su se odnosile na znanje ispitanika/ca o točnosti informacija koje pronađu na internetu te o vještinama snalaženja i manevriranja internetom. Ispitanici/ce su morali iskazati svoje slaganje, odnosno neslaganje s nekoliko tvrdnji na skali od 1 – „Uopće se ne slažem“ do 5 – „U potpunosti se slažem“. S obzirom na to da niske vrijednosti na skali prikazanoj u Tablici 10 ukazuju na neslaganje s navedenim tvrdnjama, moguće je zaključiti kako ispitanici/ce imaju relativno visoko samopouzdanje kada je riječ o pretraživanju informacija na internetu. Slijedom toga, najnižu aritmetičku sredinu imaju čestice koje se odnose na probleme pri pronalaženju prethodno korištenih web stranica ($M=1,77$) te vjerovanje prvoj informaciji na koju naiđu prilikom pretraživanja interneta ($M=1,77$), što pokazuje da se ispitanici/ce dobro snalaze na internetu. Isto tako, ispitanici/ce su istaknuli da im nije teško procijeniti radi li se o točnoj ili lažnoj informaciji ($M=2,26$) te da im nije problem provjeriti jesu li informacije koje su pronašli točne ($M=2,08$). Zanimljiv je podatak da najvišu aritmetičku sredinu imaju dvije oprečne čestice od kojih prva ističe samouvjerenost ispitanika/ca prilikom pregledavanja i pretraživanja informacija na internetu ($M=3,59$) te druga u kojoj ispitanici/ce ističu svoj stav o tome u kolikoj im je mjeri potreban tečaj o pretraživanju interneta ($M=3,59$). Navedeno ukazuje na to da bez

obzira na to što ispitanici/ce posjeduju određeno znanje o pretraživanju interneta, dodatno formalno ili neformalno obrazovanje produbilo bi njihove vještine. Slične rezultate pokazuje istraživanje Bilić (2022) prema kojemu je 84% uzorka istaknulo da je jedan od glavnih razloga nekorištenja interneta upravo nedostatak vještina, što ukazuje na to da u Hrvatskoj postoji potreba za dodatnim medijskih i digitalnim obrazovanjem.

Tablica 10. Stavovi ispitanika/ca o korištenju interneta

	N	Min	Max	M	SD
Osjećam se samouvjereno prilikom pregledavanja, pretraživanja i filtriranja podataka, informacija i digitalnog sadržaja.	161	1	5	3,59	1,10
Teško mi je procijeniti koje ključne riječi koristiti kako bih lako pronašao/la sadržaje koji me zanimaju.	161	1	5	2,08	1,07
Teško mi je pronaći internetsku stranicu kojom sam se prije koristio.	161	1	5	1,77	0,96
Pretraživanje informacija na internetu me umara.	161	1	5	2,26	1,07
Ponekad se nadem na stranicama a da ne znam kako sam ih pronašao.	161	1	5	2,08	1,18
Često me zbunjuje dizajn internetskih stranica i portala.	161	1	5	1,93	1,07
Dizajn internetskih stranica otežava mi njihovo korištenje.	161	1	5	2,04	1,10
Potreban mi je tečaj o pretraživanju informacija na internetu.	161	1	5	3,59	0,72
Ponekad mi je teško provjeriti točnost informacija koje sam pronašao/la.	161	1	5	2,08	1,03
Vjerujem prvoj informaciji na koju nađem prilikom pretraživanja Interneta.	161	1	5	1,77	0,93
Na internetu mi je teško procijeniti jesu li pojedine vijesti stvarne ili lažne.	161	1	5	2,26	1,15
Skidanje dokumenata ili programa s Interneta mi stvara problem.	161	1	5	2,08	1,04
Znam kako označiti stranicu.	161	1	5	1,93	1,33

Na koncu, kada je riječ o sigurnosti i zaštiti podataka prilikom korištenja interneta, ispitanici/ce su pokazali visoku svijest o važnosti zaštite osobnih podataka. Vodeći se aritmetičkom sredinom čestica prikazanih u Tablici 11, jasno je da većina ispitanika/ca ima visoku svijest o važnosti zaštite osobnih podataka. Slijedom toga, najvišu aritmetičku sredinu ($M=4,33$) ima čestica u kojoj ispitanici/ce ističu da su svjesni činjenice da njihova online aktivnost ostaje trajno zabilježena te da se može kontrolirati. Isto tako, ispitanici/ce su istaknuli svijest o tome da objavljeni sadržaj nikada zapravo ne nestaje s interneta ($M=4,30$) te da su lažni profili prijetnja sigurnosti njihovim podacima ($M=4,27$). Upravo zbog visoke razine

svijesti o opasnostima kojima osobni podaci mogu biti izloženi, ispitanici/ce ne dijele svoje osobne podatke sa svima (M=4,27). Isto tako, navedeno ih znanje potiče da čine određene radnje kako bi zaštitili svoje osobne podatke. Stoga, valja naglasiti činjenicu da ispitanici/ce redovito provjeravaju postavke privatnosti (M=3,09), ažuriraju sigurnosne programe (M=3,08) te ne otvaraju linkove iz sumnjivih izvora (M=3,71). Isto tako, redovito unapređuju svoje znanje o digitalnim alatima (M=3,22) zbog čega znaju promijeniti postavke s kime dijele sadržaj online (M=4,01) te kako deaktivirati funkciju prikazivanja geografske lokacije na različitim aplikacijama (M=4,08). Premda su to valjani načini zaštite podataka, dio ispitanika/ca bi mogao poraditi na povećanju razine sigurnosti s obzirom na to da podaci pokazuju da velik dio ispitanika/ca ne koristi različite lozinke na različitim aplikacijama (M=2,98), što je veliki problem kada je riječ o sigurnosnoj razini osobnih podataka, premda su njihove lozinke kompleksne (M=3,45). Uvidom u aritmetičku sredinu navedenih tvrdnji valja naglasiti kako su ispitanici/ce svjesni opasnosti dijeljenja osobnih podataka na internetu te da su svjesni što bi trebali, odnosno što ne bi trebali raditi online. Međutim, jasno je da tek u određenim slučajevima poduzimaju adekvatne radnje kako bi zaštitili svoje podatke, a što se može obrazložiti postojanjem paradoksa privatnosti prema kojemu ponašanja ljudi u online prostoru ne odražavaju njihovu zabrinutost o očuvanju vlastitih podataka i vlastite privatnosti (Brisson-Boivin i McAleese, 2021).

Tablica 11. Stavovi o sigurnosti prilikom korištenja interneta

	N	Min	Max	M	SD
Uvijek provjeravam izvor informacija koje nađem na Internetu.	161	1	5	2,93	1,14
Znam koje informacije bih trebao ili ne bih trebao dijeliti na Internetu.	161	1	5	4,15	1,09
Redovito provjeravam postavke privatnosti na svojim aplikacijama i Internet pretraživačima.	161	1	5	3,09	1,28
Redovito ažuriram sigurnosne programe i sustave (npr. antivirus, pretraživač, operacijski sustav) na uređajima koje koristim za pristup Internetu.	161	1	5	3,08	1,27
Koristim drugačije lozinke na svim svojim uređajima, aplikacijama i digitalnim uslugama.	161	1	5	2,98	1,41
Koristim kompleksne lozinke.	161	1	5	3,45	1,35
Mogu odabrati sigurne i prikladne digitalne medije koji su učinkoviti i isplativi.	161	1	5	3,54	1,03
Redovito unapređujem svoje znanje o digitalnim alatima.	161	1	5	3,22	1,20
Znam procijeniti je li neki softver ili aplikacija sigurna za preuzimanje.	161	1	5	3,65	1,11

Znam pronaći informacije o tome kako sigurno koristiti Internet.	161	1	5	3,77	1,02
Znam kako promijeniti s kime dijelim sadržaj online.	161	1	5	4,01	1,03
Znam kako deaktivirati funkciju prikazivanja moje geografske lokacije na različitim aplikacijama.	161	1	5	4,08	1,13
Svjestan/svjesna sam da klikovima na linkove i gumbove ostavljam trag na mreži.	161	1	5	4,33	0,96
Svjestan/svjesna sam da svaki sadržaj kojeg objavim ostaje pohranjen na Internetu iako ga obrišem.	161	1	5	4,30	0,94
Svjestan/svjesna sam da prihvatanjem kolačića (eng. cookies) pristajem na pohranu mojih podataka.	161	1	5	4,02	1,17
Ne otvaram linkove iz nesigurnih izvora.	161	1	5	3,71	1,24
Ne dijelim svoje povjerljive podatke sa svima.	161	1	5	4,27	1,15
Ne otvaram e-mailove sumnjivih pošiljatelja.	161	1	5	4,14	1,24
Svjestan/svjesna sam da prijavom na javnu Wi-Fi mrežu ili korištenjem javnog računala mogu ugroziti sigurnost svojih osobnih podataka.	161	1	5	4,00	1,16
Svjestan/svjesna sam da su lažni profili vrlo učestali i da stvaraju prijetnju sigurnosti mojih podataka.	161	1	5	4,27	0,98
Provjeravam izvore osoba ili profila koji traže moje osobne podatke (npr. nagradne igre).	161	1	5	4,06	1,15
Svjestan/svjesna sam da online sadržaji (npr. piratski filmovi) mogu biti izvor virusa.	161	1	5	4,27	1,05
Svjestan/svjesna sam da je na temelju sadržaja koje objavljujem vrlo lako dobiti podatke o meni.	161	1	5	4,13	1,11

6.4. Testiranje hipoteza

Kako bi se hipoteze adekvatno testirale, navedene je podatke o tehničkim vještinama i sigurnosti bilo potrebno urediti za daljnju analizu putem faktorske analize. Na tvrdnjama koje su se odnosile na tehničke vještine navedenima u Tablici 10 provedena je faktorska analiza s *varimax raw* rotacijom. Time su dobivena četiri faktora, prikazana u Prilogu 1 (vidjeti priloge na kraju rada), koji zajedno objašnjavaju 60,78% ukupne varijance. Prvi je faktor obuhvatio tri čestice: Ponekad se nađem na stranicama a da ne znam kako sam ih pronašao; Često me zbunjuje dizajn internetskih stranica i portala; Dizajn internetskih stranica otežava mi njihovo korištenje. Navede se čestice odnose na probleme u snalaženju na različitim web stranicama, zbog čega je sam faktor dobio ime Problemi s korištenjem web stranica. Drugi je faktor obuhvatio dvije čestice: Osjećam se samouvjerenom prilikom pregledavanja, pretraživanja i filtriranja podataka, informacija i digitalnog sadržaja i Znam kako označiti stranicu. One su pozitivnog stava te ističu samouvjerenost ispitanika/ca u vlastite vještine pregledavanja, pretraživanja i filtriranja podataka na internetu zbog čega ovaj faktor nosi naziv Samouvjerenost

u svoje znanje. Treći faktor nosi ime Poteškoće s pretraživanjem informacija te obuhvaća tri tvrdnje: Teško mi je procijeniti koje ključne riječi koristiti kako bih lako pronašao/la sadržaje koji me zanimaju; Teško mi je pronaći internetsku stranicu kojom sam se prije koristio; Pretraživanje informacija na internetu me umara. Posljednji faktor obuhvaća najveći broj čestica te se odnosi na točnost pronađenih informacija, odnosno probleme koje ispitanici/ce imaju s provjerom toga jesu li podaci na koje naiđu točni ili lažni, zbog čega faktor nosi ime Točnost informacija. Čestice koje se nalaze unutar ovog faktora su: Potreban mi je tečaj o pretraživanju informacija na internetu; Ponekad mi je teško provjeriti točnost informacija koje sam pronašao/la; Vjerujem prvoj informaciji na koju naiđem prilikom pretraživanja Interneta; Na internetu mi je teško procijeniti jesu li pojedine vijesti stvarne ili lažne i Skidanje dokumenata ili programa s interneta mi stvara problem. Od navedenih su faktora stvorena četiri nove indeksa: indeks Problemi s korištenjem web stranica ($M= 6,06$, $SD= 2,83$, Cronbach $\alpha= 0,793$), indeks Samouvjerenost u svoje znanje ($M= 7,48$, $SD= 1,86$, Cronbach $\alpha = 0,266$), indeks Poteškoće s pretraživanjem interneta ($M=6,12$, $SD= 2,34$, Cronbach $\alpha =0,619$) te indeks Točnost informacija ($M= 9,59$, $SD= 3,47$, Cronbach $\alpha = 0,744$). Međutim, zbog niskog koeficijenta pouzdanosti te malog broja čestica faktor Samouvjerenost u svoje znanje neće biti korišten u daljnjoj analizi.

Nadalje, faktorska je analiza provedena i na podacima koji su se odnosili na pitanja sigurnosti te shvaćanja sigurnosti osobnih podataka u kontekstu korištenja interneta, prikazanima u Tablici 11. Korištenjem *varimax raw* rotacije dobivena su tri faktora koja zajedno objašnjavaju 45,93% ukupne varijance. Prvi je faktor obuhvatio najveći broj čestica, njih deset, a koje se općenito odnose na svijest ispitanika/ca o opasnostima dijeljenja podataka na internetu, obuhvaćajući nesigurna ponašanja koja mogu ugroziti sigurnost osobnih podataka ispitanika/ca, zbog čega nosi naziv Svijest o opasnosti dijeljenja podataka. Unutar ovog faktora nalaze se čestice: Znam kako promijeniti s kime dijelim sadržaj online; Znam kako deaktivirati funkciju prikazivanja moje geografske lokacije na različitim aplikacijama; Svjestan/svjesna sam da klikovima na linkove i gumbove ostavljam trag na mreži; Svjestan/svjesna sam da svaki sadržaj kojeg objavim ostaje pohranjen na Internetu iako ga obrišem; Svjestan/svjesna sam da prihvatanjem kolačića (eng. cookies) pristajem na pohranu mojih podataka; Svjestan/svjesna sam da prijavom na javnu Wi-Fi mrežu ili korištenjem javnog računala mogu ugroziti sigurnost svojih osobnih podataka; Svjestan/svjesna sam da su lažni profili vrlo učestali i da stvaraju prijetnju sigurnosti mojih podataka; Provjeravam izvore osoba ili profila koji traže moje osobne podatke (npr. nagradne igre); Svjestan/svjesna sam da online sadržaji (npr. piratski filmovi)

mogu biti izvor virusa; Svjestan/svjesna sam da je na temelju sadržaja koje objavljujem vrlo lako dobiti podatke o meni.

Drugi faktor, naziva Odgovorno ponašanje, obuhvatio je tvrdnje koje se odnose na odgovorna ponašanja prilikom korištenja digitalnih medija te se unutar njega nalaze sljedeće čestice: Uvijek provjeravam izvor informacija koje nađem na Internetu; Redovito provjeravam postavke privatnosti na svojim aplikacijama i Internet pretraživačima; Redovito ažuriram sigurnosne programe i sustave (npr. antivirus, pretraživač, operacijski sustav) na uređajima koje koristim za pristup Internetu; Koristim drugačije lozinke na svim svojim uređajima, aplikacijama i digitalnim uslugama; Koristim kompleksne lozinke; Mogu odabrati sigurne i prikladne digitalne medije koji su učinkoviti i isplativi; Redovito unapređujem svoje znanje o digitalnim alatima; Znam procijeniti je li neki softver ili aplikacija sigurna za preuzimanje; Znam pronaći informacije o tome kako sigurno koristiti Internet. Na koncu, treći je faktor s najmanjim brojem čestica, naziva Praktične mjere zaštite podataka, obuhvatio čestice: Znam koje informacije bih trebao ili ne bih trebao dijeliti na Internetu; Ne otvaram linkove iz nesigurnih izvora; Ne dijelim svoje povjerljive podatke sa svima; Ne otvaram e-mailove sumnjivih pošiljatelja. Na temelju dobivenih faktora stvorena su tri nova indeksa korištena u daljnjim analizama: indeks svijest o opasnosti dijeljenja podataka ($M= 41,52$, $SD= 7,76$, Cronbach $\alpha= 0,89$), indeks odgovorno ponašanje ($M= 29,76$, $SD= 6,78$, Cronbach $\alpha= 0,80$) i indeks praktične mjere zaštite podataka ($M= 16,29$, $SD= 3,62$, Cronbach $\alpha= 0,76$).

Novostvoreni indeksi korišteni su u daljnjim analizama i testiranju hipoteza. Slijedom toga, kako bi se provjerila povezanost između tehničkih vještina ispitanika/ca i njihova spola, korišten je T-test. Navedena analiza ukazuje na to da ne postoji statistički značajna povezanost između spola i indeksa problemi s korištenjem web stranica te točnost informacija. Međutim, povezanost se pojavljuje između spola i indeksa poteškoće s pretraživanjem interneta ($t= -2,040$, $p < 0,05$). Pri tome, muškarci imaju manje poteškoća s pretraživanjem interneta ($M=6,50$) od žena ($M=5,75$), što se može objasniti na temelju učestalosti korištenja interneta (Ragnedda i Ruiu, 2020). Kada je riječ o korelaciji dobi i tehničkih vještina ispitanika/ca podaci ukazuju na to da nema statistički značajne povezanosti. Slijedom toga, ispitanici/ce mlađi od 18 godina, i oni stariji od 18 imaju relativno ujednačene tehničke vještine. Moguće objašnjenje za to jest činjenica da se radi o generacijama koje su odrasle uz digitalne uređaje i internet zbog čega nema razlike u njihovim tehničkim sposobnostima, unatoč rasponu dobi ispitanika/ca. Uzimajući u obzir navedeno, moguće je zaključiti kako dob ispitanika/ca ne igra značajnu ulogu

u oblikovanju njihovih tehničkih vještina, no da spol ima određen utjecaj, barem kada je riječ o vještinama pretraživanja interneta, zbog čega se prva hipoteza djelomično prihvaća.

Tablica 12. Rezultati T-testa odnosa spola i tehničkih vještina

		F	t	Df	p
Problemi s korištenjem web stranica	Žene	1,229	0,261	156	> 0,05
	Muškarci				
Poteškoće s pretraživanjem interneta	Žene	1,008	-2,040	156	< 0,05
	Muškarci				
Točnost informacija	Žene	1,602	-0,036	156	> 0,05
	Muškarci				

Tablica 13. Rezultati T-testa odnosa dobi i tehničkih vještina

		F	t	Df	p
Problemi s korištenjem web stranica	Žene	1,445	1,918	159	> 0,05
	Muškarci				
Poteškoće s pretraživanjem interneta	Žene	1,411	-1,251	159	> 0,05
	Muškarci				
Točnost informacija	Žene	1,117	-0,490	159	> 0,05
	Muškarci				

Nadalje, proučavajući značaj vremena provedenog online na razvoj tehničkih vještina, Pearsonovim koeficijentom korelacije dokazana je statistički značajna povezanost između ovih dviju varijabli. Naime, rezultati pokazuju da postoji negativna statistički značajna povezanost između broja sati provedenih online i problema s korištenjem web stranica ($r = -0,163$, $p = 0,042$), poteškoćama s pretraživanjem interneta ($r = -0,196$, $p = 0,014$) te točnosti informacija ($r = -0,182$, $p = 0,023$). Slijedom toga, ispitanici/ce koji tjedno provode veći broj sati koristeći mobilne uređaje, odnosno provodeći slobodno vrijeme online, koristeći društvene mreže i pretražujući informacije, imaju bolje tehničke vještine. Suprotno tome, dnevni broj sati proveden online se nije pokazao kao statistički značajan pokazatelj tehničkih vještina.

Tablica 14. Analiza korelacije tjednog broja sata provedenog koristeći mobilni uređaj i tehničkih vještina

		Problemi s korištenjem web stranica	Poteškoće s pretraživanjem interneta	Točnost informacija
Tjedni broj sati	r	-0,163	-0,196	-0,182
	p	0,042	0,014	0,023
	N	156	156	156

Kako bi se utjecaj načina korištenja interneta na tehničke vještine ispitanika/ca mogao adekvatno analizirati, provedena je faktorska analiza na podacima koji su se odnosili na to u kolikoj mjeri ispitanici/ce koriste internet za obavljanje određenih radnji, poput slanja e-mailova ili komunikacije na društvenim mrežama. *Varimax raw* rotacija pokazala je tri faktora, prikazana u Prilogu 3, a koji zajedno obuhvaćaju 51,53% ukupne varijance. Prvi faktor, naziva Komunikacija i kupovina, okupio je najveći broj čestica: slanje ili primanje elektroničke pošte; traženje informacija o proizvodima i uslugama; internetsko bankarstvo (npr. plaćanje računa i bankovne transakcije); kupovinu proizvoda i usluga za privatnu upotrebu; komunikaciju na društvenim mrežama (npr. Facebooku, Twitteru, Instagramu itd.); komunikaciju na messengerima (npr. Viberu, WhatsAppu i sl.); obavljanje školskih/akademskih obaveza. Drugi je faktor obuhvatio samo dvije čestice: Gledanje televizijskih emisija ili filmova pomoću streaming servisa (npr. Netflix, HBO GO, Prime Video) i slušanje glazbe s pomoću streaming servisa (npr. Spotify, Tidal, Deezer). Zbog toga nosi naziv Kulturna potrošnja. Na koncu, treći je faktor okupio niz tvrdnji uz pomoć kojih su ispitanici/ce izjasnili svoj stav o čitanju vijesti, interakciji s javnim institucijama te sudjelovanju u javnim i političkim raspravama, zbog čega nosi naziv Javno djelovanje. Unutar njega okupljene su sljedeće čestice: pisanje bloga; čitanje vijesti na internetskim portalima; interakciju s javnim institucijama (npr. korištenje sustava e-građanin); sudjelovanje u raspravama o građanskim i političkim temama (npr. čitanje i objavljivanje mišljenja); suradnja na zajedničkim projektima (npr. korištenje Google Drivea ili Dropboxa). Na temelju navedenih faktora stvorena su tri nova indeksa korištena u daljnjoj analizi: indeks Komunikacija i kupovina ($M= 24,70$, $SD= 5,41$, Cronbach $\alpha = 0,741$), indeks Kulturna potrošnja ($M= 7,19$, $SD= 2,41$, Cronbach $\alpha = 0,628$) te indeks Javno djelovanje ($M= 9,32$, $SD= 3,60$, Cronbach $\alpha = 0,692$). Nakon toga, provedena je analiza korelacije novostvorenih indeksa te tehničkih vještina ispitanika/ca. Međutim, Pearsonov koeficijent korelacije nije pokazao statistički značajne rezultate. Statistički se značajna povezanost

pojavlja tek između indeksa javnog djelovanja i problema s korištenjem web stranica ($r=0,1569$, $p=0,047$), što bi ukazalo na to da oni ispitanici koji koriste internet za čitanje vijesti i javne rasprave imaju više problema s korištenjem web stranica. S obzirom na to da se broj sati provedenih online pokazao značajnim za razvoj tehničkih vještina, isto kao i način korištenja interneta u slučaju indeksa javno djelovanje, druga se hipoteza prihvaća.

Tablica 15. Analiza korelacije načina korištenja interneta i tehničkih vještina

		Problemi s korištenjem web stranica	Poteškoće s pretraživanjem interneta	Točnost informacija
Komunikacija i kupovina	r	0,1539	-0,0393	0,0369
	p	0,051	0,621	0,642
	N	161	161	161
Kulturna potrošnja	r	-0,0118	0,0319	-0,1225
	p	0,881	0,688	0,121
	N	161	161	161
Javno djelovanje	r	0,1569	0,1005	0,0058
	p	0,047	0,204	0,941
	N	161	161	161

Nadalje, povezanost tehničkih vještina ispitanika/ca s njihovom sviješću o sigurnosti osobnih podataka na internetu ispitana je pomoću Pearsonovog koeficijenta korelacije. Obradom podataka utvrdila se negativna statistički značajna povezanost između svijesti o opasnosti dijeljenja podataka i indeksa problemi s korištenjem web stranica ($r=-0,292$, $p=0,00$), poteškoće s pretraživanjem interneta ($r=-0,373$, $p=0,00$) te točnost informacija ($r=-0,344$, $p=0,00$). Osim toga, negativna se povezanost javlja i među indeksima odgovorno ponašanje i poteškoće s pretraživanjem interneta ($r=-0,158$, $p=0,04$) te točnost informacija ($r=-0,194$, $p=0,01$), ali i između indeksa praktične mjere zaštite podataka i indeksa problemi s korištenjem web stranica ($r=-0,234$, $p=0,00$), poteškoće s pretraživanjem interneta ($r=-0,280$, $p=0,00$) te točnost informacija ($r=-0,239$, $p=0,00$). Navedeni podaci ukazuju na to da ispitanici/ce koji imaju višu svijest o opasnosti dijeljenja podataka, koji se odgovornije ponašaju na internetu te su skloniji praktičnim mjerama zaštite osobnih podataka, imaju manje problema s pretraživanjem, filtriranjem i ocjenjivanjem informacija te korištenjem različitih online usluga. Točnije, oni ispitanici/ce koji imaju veću svijest o sigurnosti podataka imaju i veće tehničke vještine. Vodeći se navedenim podacima, treća se hipoteza prihvaća.

Tablica 16. Analiza korelacije tehničkih i sigurnosnih vještina

		Problemi s korištenjem web stranica	Poteškoće s pretraživanjem interneta	Točnost informacija
Svijest o opasnosti dijeljenja podataka	r	-0,292	-0,373	-0,344
	p	0,00	0,00	0,00
	N	161	161	161
Odgovorno ponašanje	r	-0,074	-0,158	-0,194
	p	0,349	0,045	0,013
	N	161	161	161
Praktične mjere zaštite podataka	r	-0,234	-0,280	-0,239
	p	0,00	0,00	0,00
	N	161	161	161

Osvrćući se na četvrtu hipotezu, iduća se analiza odnosi na proučavanje povezanosti ekonomskog kapitala i tehničkih vještina ispitanika/ca, odnosno njihove svijesti o sigurnosti osobnih podataka. Stoga je u prvom redu Pearsonovim koeficijentom korelacije ispitana povezanost imovinskog stanja ispitanika/ca s njihovim tehničkim vještinama. Navedena je analiza pokazala da ne postoji statistički značajna povezanost između imovinskog stanja ispitanika/ca te indeksa problemi s korištenjem web stranica ($r=0,07$, $p=0,339$), poteškoće s pretraživanjem interneta ($r=-0,00$, $p=0,936$) i točnost informacija ($r=0,02$, $p=0,794$). Isto tako, analiza korelacije pokazuje da ne postoji statistički značajna povezanost između imovinskog stanja te indeksa svijest o opasnosti dijeljenja podataka ($r=0,08$, $p=0,281$), odgovorno ponašanje ($r=-0,03$, $p=0,703$) i praktične mjere zaštite podataka ($r=0,04$, $p=0,573$). Uzimajući u obzir navedene rezultate, moguće je zaključiti da ekonomski kapital nema utjecaja na razvoj tehničkih vještine ispitanika/ca, zbog čega se četvrta hipoteza prihvaća.

Tablica 17. Analiza korelacije imovinskog stanja ispitanika/ca i tehničkih vještina

		Problemi s korištenjem web stranica	Poteškoće s pretraživanjem interneta	Točnost informacija
Imovinsko stanje	r	0,0855	-0,0303	0,0447
	p	0,281	0,703	0,573
	N	161	161	161

Tablica 18. Analiza korelacije imovinskog stanja ispitanika/ca i svijesti o sigurnosti osobnih podataka

		Svijest o opasnosti dijeljenja podataka	Odgovorno ponašanje	Praktične mjere zaštite podataka
Imovinsko stanje	r	0,0759	-0,006	0,0207
	p	0,339	0,936	0,794
	N	161	161	161

Za razliku od ekonomskog kapitala koji je promatran kroz dimenziju imovinskog stanja, kulturni je kapital analiziran kroz povezanost utjelovljenog i institucionaliziranog kapitala s tehničkim vještinama i svijesti o sigurnosti. Za to je korištena hijerarhijska regresijska analiza gdje je upotrijebljeno šest zavisnih varijabli, odnosno indeksi problemi s korištenjem web stranica, poteškoće s pretraživanjem interneta, točnost informacija, svijest o opasnosti dijeljenja podataka, odgovorno ponašanje i praktične mjere zaštite podataka. Međutim, u radu su prikazane samo četiri tablice, odnosno rezultati regresijske analize četiriju zavisnih varijabli, jer se samo u njima pokazala statistička značajnost. Kao prediktorske varijable korišteno je nekoliko sociodemografskih varijabli (spol, dob i veličina mjesta stanovanja), institucionalizirani oblik kulturnog kapitala (stupanj obrazovanja ispitanika/ca, vrsta škole i obrazovanje majke i oca) te utjelovljeni i digitalni utjelovljeni kulturni kapital ispitanika/ca (obavezne i neobavezne knjige te korištenje digitalnih uređaja za pristup internetu). Navedene su prediktorske varijable rekodirane te su od njih stvorene *dummy* varijable. Slijedom toga, kao kriterijske vrijednosti uzeti su „ženski spol“ i „neizjašnjeno“, u odnosu na referentnu vrijednost „muško“. Za kriterijsku vrijednost dobi korištena je varijabla „do 18“ godina, u odnosu na ispitanike/ce starije dobi, dok je *dummy* varijabla mjesto stanovanja promatrana prema naseljima većim od 10 000 stanovnika. Kod stupnja obrazovanja ispitanika/ca korištena je kriterijska varijabla „srednja“, u odnosu na „studij“, no ova je varijabla zbog manjka značajnosti bila isključena iz svih analiza. Vrsta škole promatrana je kroz kriterijsku varijablu „gimnazija“ u odnosu na strukovnu školu, dok se obrazovanje majke i oca ispitanika/ca promatralo kroz kriterijske varijable srednjoškolskog i višeg obrazovanja. Količina obaveznih i neobaveznih knjiga pročitanih u zadnjih 12 mjeseci promatrana je kroz kriterijske varijable „do 5“ i „više od 5“ knjiga. Na koncu, promatrano je korištenje pametnih mobitela, laptopa, tableta i računala za pristupanje internetu, u odnosu na nekorisćenje navedenih digitalnih uređaja.

Hijerarhijska regresijska analiza provedena je kroz tri bloka, gdje su se u prvom bloku uvele kriterijske varijable koje se odnose na sociodemografske karakteristike, u drugom koraku institucionalizirani kulturni kapital ispitanika/ca i njihovih roditelja te u trećem bloku utjelovljeni i digitalni utjelovljeni kulturni kapital. Podaci prikazani u Tablici 19 ukazuju na to da se isključivo srednjoškolsko obrazovanje majki ispitanika/ca ($\beta = -0,538$) pokazuje kao statistički značajan prediktor zavisne varijable problemi s korištenjem web stranica kod ispitanika/ca. Uvođenjem prediktorskih varijabli institucionaliziranog kapitala roditelja postotak objašnjene varijance raste s 2% na 9%, što ukazuje na relativnu važnost ovog prediktora na tehničke vještine ispitanika/ca. Uvođenjem trećeg bloka utjelovljenog i digitalnog utjelovljenog kapitala značajnost ove varijable se ne mijenja. Sva tri modela zajedno objašnjavaju 11% ukupne varijance.

Tablica 19. Hijerarhijska regresijska analiza indeksa problemi s korištenjem web stranica i prediktorskih varijabli

Prediktorska varijabla	Model 1	Model 2	Model 3
	β	β	β
Spol (žensko)	-0,012	0,013	-0,022
Spol (neizjašnjeno)	-0,039	-0,028	-0,046
Dob (do 18)	-0,150	-0,061	-0,110
Mjesto stanovanja (do 10 000)	-0,001	0,022	0,034
Gimnazija		-0,150	-0,099
Majka obrazovanje (SŠ)		-0,472*	-0,538*
Majka obrazovanje (VŠ)		-0,295	-0,356
Otac obrazovanje (SŠ)		-0,063	-0,104
Otac obrazovanje (VŠ)		0,014	-0,029
Obavezne knjige (do 5)			-0,093
Obavezne knjige (više od 5)			-0,040
Neobavezne knjige (do 5)			0,063
Neobavezne knjige (više od 5)			-0,017
Mobitel			0,055
Laptop			-0,094
Tablet			0,035
Računalo			-0,081
	$R^2 = 0,024$	$R^2 = 0,093$	$R^2 = 0,114$
		$\Delta R^2 = 0,068$	$\Delta R^2 = 0,021$

* $p < 0,05$

Iduća hijerarhijska regresijska analiza provedena sa zavisnom varijablom svijest o opasnosti dijeljenja podataka pokazala je dvije značajne prediktorske varijable. U prvom se modelu kao značajna varijabla pokazuje kriterijska varijabla spol, što ukazuje na to da žene imaju veću svijest o opasnosti dijeljenja osobnih podataka na internetu od muškaraca ($\beta =$

0,234). Ipak, spol kao prediktorska varijabla gubi svoj značaj u drugom i trećem modelu. Drugi je model kao značajnu varijablu istaknuo dob ispitanika/ca ($\beta = -0,310$). Prema navedenom nalazu, oni ispitanici/ce koji imaju manje od 18 godina imaju manju svijest o opasnosti dijeljenja podataka online. Navedene značajne varijable zajedno obuhvaćaju 16% ukupne varijance te je moguće zaključiti da na svijest o opasnosti dijeljenja podataka na internetu najveći značaj imaju upravo sociodemografski faktori.

Tablica 20. Hijerarhijska regresijska analiza indeksa svijest o opasnosti dijeljenja podataka i prediktorskih varijabli

Prediktorska varijabla	Model 1	Model 2	Model 3
	β	β	β
Spol (žensko)	0,234*	0,092	0,083
Spol (neizjašnjeno)	0,064	0,041	0,080
Dob (do 18)	-0,147	-0,310*	-0,204
Mjesto stanovanja (do 10 000)	-0,012	0,052	0,037
Gimnazija		0,189	0,121
Majka obrazovanje (SŠ)		0,206	0,200
Majka obrazovanje (VŠ)		0,286	0,263
Otac obrazovanje (SŠ)		0,121	0,087
Otac obrazovanje (VŠ)		0,121	0,072
Obavezne knjige (do 5)			0,164
Obavezne knjige (više od 5)			0,152
Neobavezne knjige (do 5)			0,005
Neobavezne knjige (više od 5)			0,036
Mobitel			0,040
Laptop			0,058
Tablet			0,064
Računalo			0,043
	$R^2 = 0,91$	$R^2 = 0,135$	$R^2 = 0,165$
		$\Delta R^2 = 0,44$	$\Delta R^2 = 0,30$

* $p < 0,05$

Nadalje, analiza zavisne varijable odgovorno ponašanje istaknula je tri značajne prediktorske varijable. Tip škole, odnosno gimnazija, pokazuje se kao značajan i negativan prediktor odgovornog ponašanja na internetu ($\beta = -0,296$), što ukazuje na to da oni ispitanici/ce koji pohađaju gimnaziju pridaju manje pažnje odgovornom ponašanju u online svijetu. Osim toga, treći model koji je uveo prediktore digitalnog utjelovljenog kapitala, kao značajne je pokazao varijable laptop i tablet. Temeljem toga, oni ispitanici/ce koji koriste navedene digitalne uređaje imaju višu razinu odgovornog ponašanja na internetu. Uvođenjem varijabli digitalnog utjelovljenog kulturnog kapitala, postotak ukupne varijance raste sa 7% u drugom

modelu, na 23% u trećem modelu, što sugerira značaj ove specifične vrste kapitala na odgovorno ponašanje ispitanika/ca.

Tablica 21. Hijerarhijska regresijska analiza indeksa odgovorno ponašanje i prediktorskih varijabli

Prediktorska varijabla	Model 1	Model 2	Model 3
	β	β	β
Spol (žensko)	0,056	0,124	0,114
Spol (neizjašnjeno)	0,012	0,020	0,059
Dob (do 18)	-0,079	0,017	0,190
Mjesto stanovanja (do 10 000)	-0,021	-0,010	-0,058
Gimnazija		-0,203	-0,296*
Majka obrazovanje (SŠ)		0,062	0,077
Majka obrazovanje (VŠ)		0,089	0,065
Otac obrazovanje (SŠ)		0,086	0,043
Otac obrazovanje (VŠ)		0,307	0,252
Obavezne knjige (do 5)			-0,034
Obavezne knjige (više od 5)			-0,002
Neobavezne knjige (do 5)			0,106
Neobavezne knjige (više od 5)			0,159
Mobitel			0,010
Laptop			0,221*
Tablet			0,293*
Računalo			0,098
	$R^2=0,012$	$R^2=0,072$	$R^2=0,239$
		$\Delta R^2=0,60$	$\Delta R^2=0,168$

* $p < 0,05$

Na koncu, posljednja hijerarhijska regresijska analiza koja je mjerila odnos zavisne varijable praktične mjere zaštite podataka i prediktorskih varijabli, kao značajnu je istaknula samo jednu varijablu. Radi se o varijabli spol koja se kao značajna pokazuje samo u prvom modelu ($\beta = 0,263$), dok u drugom i trećem gubi na svojoj značajnosti. Navedeni nalaz u prvom modelu objašnjava tek 9% ukupne varijance, no sugerira da žene pridaju veću pažnju praktičnim mjerama zaštite osobnih podataka u odnosu na muškarce. Slijedom navedenoga, peta se hipoteza prihvaća samo djelomično.

Tablica 22. Hijerarhijska regresijska analiza indeksa praktične mjere zaštite podataka i prediktorskih varijabli

Prediktorska varijabla	Model 1	Model 2	Model 3
	β	β	β
Spol (žensko)	0,263*	0,185	0,135
Spol (neizjašnjeno)	0,009	-0,002	0,037
Dob (do 18)	-0,111	-0,204	-0,045
Mjesto stanovanja (do 10 000)	0,023	0,056	0,030
Gimnazija		0,083	-0,014
Majka obrazovanje (SŠ)		0,226	0,158
Majka obrazovanje (VŠ)		0,296	0,214
Otac obrazovanje (SŠ)		0,119	0,053
Otac obrazovanje (VŠ)		0,075	0,003
Obavezne knjige (do 5)			0,106
Obavezne knjige (više od 5)			0,040
Neobavezne knjige (do 5)			0,110
Neobavezne knjige (više od 5)			0,090
Mobitel			0,120
Laptop			0,150
Tablet			0,089
Računalo			-0,001
	$R^2 = 0,095$	$R^2 = 0,120$	$R^2 = 0,174$
		$\Delta R^2 = 0,025$	$\Delta R^2 = 0,054$

* $p < 0,05$

7. Rasprava

Sukladno navedenim rezultatima istraživanja moguće je uočiti da 27% ispitanika/ca u posljednjih 12 mjeseci nije pročitao niti jednu knjigu obavezne literature, dok je taj broj još viši kada je riječ o neobaveznoj literaturi te iznosi 45%. Proučavanjem učestalosti korištenja mobilnih uređaja na dnevnoj i tjednoj bazi, nalazi istraživanja ukazuju na to da ispitanici/ce u prosjeku provedu između četiri i pet sati dnevno koristeći mobilne uređaje, dok najveći dio njih, gotovo 35%, tjedno provodi između 20 i 30 sati koristeći mobitel. Navedeno vrijeme ispitanici/ce provode koristeći različite aplikacije, u najvećoj mjeri društvene mreže, pri čemu se kao najučestalije aplikacije javljaju Instagram, TikTok i Whatsapp. Pri tome, ispitanici/ce za pristup internetu najčešće koriste upravo mobitele i laptose i to u privatnosti vlastitog doma. Slijedom toga, kao glavni motivator za korištenje interneta ispitanici/ce ističu zabavu koju internet nudi tijekom slobodnog vremena te ga najčešće koriste za komunikaciju putem društvenih mreža i različitih messengera. Ukoliko naiđu na određeni problem, ispitanici/ce se

za pomoć obraćaju prijateljima (67,70%) ili problem rješavaju sami (63,97%), dok se daleko manji broj njih za pomoć obraća roditeljima te stručnom osoblju, poput knjižničara. Uvidom u podatke vezane uz tehničke vještine, jasno je da ispitanici/ce imaju razvijeno znanje te da pokazuju relativno visoku razinu samopouzdanja prilikom pretraživanja i analiziranja informacija na internetu. Isto tako, ispitanici/ce pokazuju razvijenu svijesti o važnosti zaštite osobnih podataka, odnosno zaštite lozinki i privatnih informacija na internetu, a što pokazuje značajnu razvijenost njihovih sigurnosnih vještina. Slijedom toga, moguće je istaknuti da velik dio ispitanika/ca ima visoku razinu digitalnog kapitala kojega mogu transformirati u druge oblike. Ipak, potrebno je naglasiti da ispitanici/ce ističu potrebu za dodatnim obrazovanjem ili obukom koja bi produbila njihove vještine i digitalnu pismenost, zbog čega bi bilo korisno uvesti nove oblike formalnog ili neformalnog obrazovanja kojim bi se poradilo na digitalnoj pismenosti, a što bi imalo pozitivno djelovanje na oblikovanje digitalnog kapitala.

Ono što svakako valja naglasiti kao zanimljiv podatak istraživanja jest da su ispitanici/ce istaknuli kako ne gledaju velik broj televizijskih žanrova, a što bi se moglo interpretirati kao fenomen zamjene konzumacije televizijskih sadržaja drugim vrstama sadržaja ili medija. Tomu u prilog idu nalazi istraživanja Guerrero (2018) koje fokus stavlja na ovu vrstu tematike, a prema kojemu mlađi ispitanici/ce u znatno manjoj mjeri konzumiraju televizijske sadržaje. U isto vrijeme, rezultati pokazuju da 63% ispitanika/ca koji gledaju internetske sadržaje, provode manje vremena gledajući televiziju, što dokazuje transfer korisnika s televizije na konzumaciju online sadržaja koji su brži i kraći te tako lakše održavaju pažnju gledatelja (Guerrero, 2018). Predvodnici navedenih promjena su pripadnici generacije Z koji gledanje televizije kao izvor zabave stavljanju na posljednje mjesto (Westcott et al., 2021). Slijedom toga, među sadržajima koji u najvećoj mjeri djeluju na promjene u navikama gledatelja su upravo video sadržaji koje stvaraju korisnici, a koje sami gledatelji mogu promatrati kao alternativu klasičnoj televiziji (Jiyoung, 2013). Ovdje dakako valja izdvojiti TikTok, Instagram Reels te YouTube Shorts kao video sadržaje koji u najvećoj mjeri zaokupljaju pažnju korisnika, čemu u prilog idu nalazi ovog istraživanja prema kojima se upravo navedene aplikacije ističu kao najkorištenije. Temeljni razlog za to je individualizacija i prilagodba sadržaja zahvaljujući algoritmu, kroz koje korisnici imaju mogućnost zabave, ali i informiranosti o lokalnim i svjetskim događanjima. Premda bi se ovo moglo promatrati kao izolirani nalaz specifičan za uzorak korišten u ovom istraživanju, ipak bi na umu trebalo imati tendenciju mladih da tradicionalne medije zamjenjuju onim digitalnima, zbog čega bi ovaj fenomen trebalo dodatno istražiti u budućim istraživanjima,

posebice onima koja se fokusiraju na preferencije i navike konzumacije sadržaja generacija Z i Alfa.

Nadalje, proučavajući rezultate testiranja navedenih hipoteza, jasno je da na razvoj digitalne pismenosti kod mladih utječe velik broj čimbenika. Kada se u prvom redu u obzir uzmu dob i spol kao prediktori digitalne pismenosti, moguće je uočiti da dob ne igra značajnu ulogu u razvoju tehničkih vještina, no da se spol pokazuje kao značajan (H1: Postoji statistički značajna povezanost između spola i dobi te razine tehničkih vještina ispitanika/ca). Moguće je za pretpostaviti da bi se dob pokazala kao značajan prediktor tehničkih vještina u slučaju da su u istraživanje bili uključeni stariji ispitanici/ce. Međutim, s obzirom na to da se radi o generacijama koje su odrasle uz digitalne tehnologije te koje prema istraživanju Ragnedda i Ruiu (2020) imaju najveću razinu tehničkih vještina, može se zaključiti da su razlike među vještinama ispitanika/ca dovoljno male da se dob ne smatra značajnim prediktorom. S druge strane, rezultati istraživanja ukazuju na to da postoji statistički značajna povezanost između spola i indeksa poteškoće s pretraživanjem interneta. Pri tome, na nešto veće probleme nailaze žene u odnosu na muškarce. Navedeno je u skladu s nalazom istraživanja Hargittai (2010) prema kojemu se uočava jasna razlika između muškaraca i žena u razini njihovih vještina korištenja digitalnih uređaja i interneta. Slijedom toga, postoji jasna ideja da elementi učestalosti i intenziteta korištenja mogu povećati samu statističku značajnost te da zbog kućanskih poslova i brige o djeci žene imaju manje vremena za upotrebu digitalnih uređaja od muškaraca, a što se može odraziti na njihovu digitalnu pismenost (Hargittai, 2010). Međutim, u ovom se istraživanju ipak radi o srednjoškolskoj i studentskoj populaciji gdje ne postoji takva podjela među kućanskim poslovima, zbog čega se razlika između muškaraca i žena u vještinama pretraživanja interneta može objasniti činjenicom da žene imaju nešto nižu razinu praktičnog znanja o internetu i internetskim pojmovima (Hargittai, 2010).

S obzirom na to da su zbog online nastave tijekom pandemije koronavirusa ispitanici/ce provodili veću količinu vremena koristeći različite digitalne uređaje, jasno je da su zbog toga bolje razvili svoje tehničke vještine (H2: Postoji statistički značajna povezanost između razvijenosti tehničkih vještina i vremena provedenog online te načina korištenja interneta). Naime, veći broj sati provedenih koristeći različite digitalne uređaje, prvenstveno mobitele, ima pozitivan utjecaj na razvoj tehničkih vještina, odnosno digitalne pismenosti. Razlog tome jest činjenica da razvoj tehničkih i sigurnosnih vještina zahtijeva ulaganje vremena, ali i napora te motivacije (Ragnedda i Ruiu, 2020). Istraživanje Hargittai (2002) ukazuje na to da oni ispitanici/ce koji na tjednoj bazi digitalne uređaje i internet koriste manje od jednog sata imaju

značajno manje tehničke vještine od onih koji navedeno koriste sedam ili više sati. S obzirom na to da je glavnina ispitanika/ca ovog istraživanja na internetu aktivna između 20 i 30 sati tjedno te da su pripadnici generacije koja je odrasla uz digitalne uređaje, jasno je da će na temelju toga imati bolje razvijene tehničke vještine. Slijedom toga, činjenica je da provođenje više vremena koristeći digitalne uređaje rezultira razvijenijim tehničkim kompetencijama, upravo zbog toga što pojedinci na taj način imaju mogućnost prikupljanja novih znanja i iskustava (Hargittai, 2002). U skladu s time valja naglasiti da će oni ispitanici/ce koji provode više vremena na internetu također imati i bolje sigurnosne vještine (Soroya et al., 2021), premda taj element nije istražen u ovom radu. Vodeći se brojem sati i prethodno navedenim podacima o povezanosti ispitanika/ca s njihovim digitalnim uređajima, moguće je zaključiti da se pametni telefoni, s kojima pojedinci imaju emocionalnu povezanost, danas smatraju dijelom „osobne sfere“ (Carbonell, Oberst i Beranuy, 2013: 902), što se može objasniti činjenicom da se kod pojedinaca javlja osjećaj euforije prilikom primanja poruka ili poziva. S obzirom na brojne postavke koje omogućuju personalizaciju, oni su istovremeno dio identiteta, ali i način njegova predstavljanja. Pri tome se ogleda proces domestikacije tijekom kojega pojedinci pametne telefone čine svojim (Gillespie, 2013), ali se isto tako ogleda i djelovanje „always on“ kulture koja utječe na povezanost s digitalnim uređajima koji postaju neizostavni dio rutine. Suprotno tome, način korištenja interneta nije se pokazao kao pretjerano značajan. Točnije, ovo istraživanje pokazuje da aktivnosti koje ispitanici rade online utječu na razvoj njihovih tehničkih vještina samo u jednom slučaju. To znači da oni ispitanici/ce koji internet koriste za čitanje vijesti i javne rasprave imaju više poteškoća s pretraživanjem web stranica, odnosno imaju slabije tehničke vještine. Moguće objašnjenje za to jest da ti ispitanici/ce za čitanje vijesti i sudjelovanje u raspravama koriste isključivo društvene mreže, zbog čega nemaju potrebu razvijati tehničke vještine. Slijedom toga, moguće je zaključiti da način korištenja interneta oblikuje digitalnu pismenost pojedinaca i djeluje na njihov digitalni kapital.

Nadalje, rezultati su ukazali na postojanje korelacije između tehničkih vještina i svijesti o sigurnosti kod ispitanika/ca (H3: Studenti/učenici s većom razinom tehničkih vještina bolje razumiju važnost sigurnosti na internetu). Točnije, oni ispitanici/ce koji imaju višu razinu tehničkih vještina, također više razmišljaju i djeluju kada je riječ o zaštiti osobnih podataka na internetu, a što ih čini digitalno pismenijima. Navedeno je u skladu sa zaključcima istraživanja Snock et al. (2011, prema Amara, Safitri i Tunnada, 2021), Kyytsönen et al. (2022) te Buchi et al. (2017, prema Kyytsönen et al., 2022) prema kojima postoji jasna poveznica između sigurnosnih i informacijskih vještina jer je ponašanje vezano uz privatnost i zaštitu osobnih

podataka blisko povezano s vještinama korištenja interneta te znanjem koje korisnici imaju o samom korištenju digitalnih uređaja, odnosno tehničkim vještinama korisnika. Slijedom toga, ukoliko osoba ima znanje pomoću kojega može evaluirati informacije koje pronade na internetu, imat će mogućnost i adekvatnog reagiranja i reguliranja vlastitih aktivnosti, čime će svoje podatke zadržati sigurnima. Pri tome, proučavanje konteksta i znakova koji ukazuju na nesigurnost omogućuje korisnicima identificiranje prijetnji sigurnosti osobnih podataka (Egelman et al., 2016, prema Kyytsönen et al., 2022). Slijedom toga, što više tehničkih vještina ispitanici/ce posjeduju, to će njihova ponašanja biti više u skladu s ponašanjima potrebnima za zaštitu osobnih podataka. Pri tome se kao najznačajniji element ističe povezanost znanja o tome s kime ispitanici/ce dijele informacije na društvenim mrežama, što se može protumačiti kao element kontrole nad načinom na koji žele da ih se percipira (Park, 2017).

Zanimljiv podatak ovog istraživanja jest da ne postoji povezanost između ekonomskog kapitala ispitanika/ca i njihovih tehničkih i sigurnosnih vještina, odnosno njihove digitalne pismenosti (H4: Ne postoji statistički značajna povezanost između ekonomskog kapitala ispitanika/ca te tehničkih i sigurnosnih vještina). Navedeni je podatak u suprotnosti s dosad provedenim istraživanjima koja ukazuju na to da ekonomski kapital igra značajnu ulogu u formiranju digitalne pismenosti upravo zbog toga što on omogućuje posjedovanje i pristup digitalnim uređajima. Primjerice, istraživanje van Dijk i Hacker (2003) ukazuje na to da imovinsko stanje kućanstva ima najveći utjecaj na razvoj informacijsko-komunikacijskih vještina, što ukazuje na to da ekonomski kapital određuje stupanj razvoja digitalne pismenosti. Slično tome, u istraživanju Kyytsönen et al. (2022) podaci su pokazali da financijske poteškoće imaju negativan utjecaj na razvoj sigurnosnih vještina i svijesti o važnosti zaštite osobnih podataka. Međutim, baš kao što ističu Ragnedda i Ruiu (2020) visoko razvijena digitalna pismenost nije nužno u korelaciji s visokom razinom ekonomskog kapitala. Glavni razlog za to jest činjenica da se digitalna pismenost može razvijati na različitim mjestima, primjerice u školama ili knjižnicama gdje učenici mogu pristupiti računalima, zbog čega nije nužno imati ekonomski kapital koji će omogućiti posjedovanje velikog broja digitalnih uređaja. Ovaj se nalaz može objasniti kao dokaz činjenice da se digitalni kapital više ne formira na temelju posjedovanja digitalnih uređaja i imovinskog stanja, već na temelju znanja i vještina koje su potrebne za adekvatno korištenje digitalnih uređaja. Slijedom toga, prvi stupanj digitalne podjele temeljen na ekonomskom kapitalu nije više značajna odrednica digitalne pismenosti i digitalnog kapitala, već se fokus sve više stavlja na digitalnu podjelu drugog stupnja koja se temelji na razlikama u vještinama, odnosno kulturnom kapitalu (Ragnedda i Ruiu, 2020).

Na koncu, premda se ekonomski kapital nije pokazao kao značajan prediktor digitalne pismenosti, kulturni kapital djelomično ipak određuje u kolikoj će mjeri vještine ispitanika/ca biti razvijene (H5: Kulturni kapital ima značajan utjecaj na razvoj tehničkih i sigurnosnih vještina kod ispitanika/ca). Provedbom hijerarhijske regresijske analize utvrđeno je da nekoliko prediktora igra značajnu ulogu za utvrđivanje digitalne pismenosti ispitanika/ca. U prvom redu, kao jedini prediktor indeksa problemi s korištenjem web stranica pokazalo se srednjoškolsko obrazovanje majki ispitanika/ca, odnosno institucionalizirani kapital roditelja. Navedeni se nalaz može povezati s nalazima istraživanja Hargittai (2010) koje ističe da se stupanj obrazovanja roditelja odražava na učestalost korištenja web stranica različitih sadržaja kod ispitanika/ca. Upravo raznolikost posjećenih stranica može biti direktno povezana s problemima korištenja web stranica jer zadržavanje unutar sfere poznatoga onemogućuje ispitanicima/cama daljnje širenje znanja, a što dovodi do problema prilikom rada sa stranicama s kojima se prethodno nisu susretali. Slijedom toga, moguće je pretpostaviti da institucionalizirani kulturni kapital roditelja ima utjecaj na razvoj tehničkih sposobnosti ispitanika/ca kroz transmisiju elemenata digitalne pismenosti, premda valja imati na umu da je ovo neistraženo pitanje, što onemogućuje donošenje konkretnih zaključaka. Ono što u ovom kontekstu također valja naglasiti jest da se stupanj obrazovanja ispitanika/ca, koji se u ovom istraživanju promatrao kroz srednjoškolsko i visoko obrazovanje, nije pokazao kao statistički značajan prediktor tehničkih i sigurnosnih vještina. Navedeni je podatak u skladu s rezultatima istraživanja van Dijk i Hacker (2003) prema kojemu veći značaj za određivanje digitalnih vještina imaju spol i dob, a manje samo formalno obrazovanje. Ovaj se nalaz može objasniti činjenicom da institucionalizirani kulturni kapital nije ključan za razvoj digitalne pismenosti, premda dakako ima pozitivan utjecaj na razvitak i brzinu usvajanja vještina.

Nadalje, hijerarhijska regresijska analiza pokazuje da se u odnosu na indeks svijest o opasnosti dijeljenja podataka kao značajne pokazuju dvije prediktorske varijable, odnosno spol i dob. Naime, analiza podataka ukazuje na to da žene imaju veću svijest o opasnosti dijeljenja podataka na internetu od muškaraca. Navedeni je podatak moguće objasniti činjenicom da su žene svjesnije opasnosti koje se mogu dogoditi u offline svijetu ukoliko privatne informacije, poput broja mobitela ili adrese, dođu u krive ruke. Isto tako, stvarnost je da su upravo žene najčešće žrtve uhođenja koje se zahvaljujući „rudniku online osobnih informacija“ (Levrant Miceli, Santana i Fisher, 2001: 13) može pretvoriti u cyber uhođenje i cyber agresiju, a što jasno objašnjava veću svijest i pojačan oprez kod dijeljenja osobnih podataka. Tome u prilog idu i rezultati istraživanja Pedersen (2013) prema kojemu značajno veći broj mladića ne vodi brigu

o postavkama privatnosti na svojim društvenim mrežama, u odnosu na samo jednu djevojku. Osim toga, kao značajna prediktorska varijabla pokazala se i dob ispitanika, pri čemu ispitanici stariji od 18 godina, a što je u ovom istraživanju uključivalo studente, pokazuju veću svijest o opasnosti dijeljenja osobnih podataka na internetu, u odnosu na ispitanike/ce mlađe od 18 godina, to jest srednjoškolce. Taj je podatak u skladu s nalazima istraživanja Pedersen (2013) prema kojemu je tek 40% ispitanika/ca u dobi od 14 do 16 godina istaknulo da je svjesno provjera njihovih online profila od strane budućih škola ili poslodavaca, u odnosu na gotovo 60% starijih ispitanika/ca. Isto tako, stariji ispitanici/ce skloniji su ne prihvaćanju nepoznatih osoba na svojim društvenim mrežama, u usporedbi s mladima od 18 godina. Na koncu, kao objašnjenje bi se mogao koristiti i manjak negativnih iskustava kod ispitanika/ca mlađih od 18 godina, koja su kod starije grupe ispitanika/ca mogla utjecati na razvoj svijesti o opasnosti dijeljenja podataka (Kyytsönen et al., 2022).

Regresijska analiza koja je uključila zavisnu varijablu odgovorno ponašanje kao značajne prediktore pokazala je tip škole koju ispitanici/ce pohađaju te digitalni utjelovljeni kulturni kapital. Dakle, analiza je ukazala na to da ispitanici/ce koji pohađaju gimnaziju pokazuju manju razinu odgovornog ponašanja na internetu, za razliku od ispitanika/ca koji pohađaju strukovnu školu. Ovaj je podatak suprotan nalazima istraživanja Vigna-Taglianti et al. (2017) prema kojemu su učenici strukovnih škola skloniji razvoju problematičnog internet ponašanja, posebice kada je riječ o učenicima muškog spola, u odnosu na učenike drugih škola. Ipak, navedena je tematika slabo istražena te je, stoga teško donositi zaključke o razlikama među učenicima različitih vrsta škola i njihovom ponašanju na internetu. Osim toga, korištenje određenih digitalnih uređaja, u prvom redu laptopa i tableta, ima utjecaj na razvoj odgovornog ponašanja, pri čemu se digitalni utjelovljeni kulturni kapital pokazuje kao značajan. Navedeni se podatak može povezati s činjenicom da isključivo korištenje pametnih telefona ograničuje pristup različitim sadržajima. Točnije, oni ispitanici/ce koji za pretraživanje interneta koriste samo svoje mobitele imaju smanjenje mogućnosti pristupa, za razliku od onih ispitanika/ca koji za to koriste laptopa ili tablete, odnosno onih koji kombiniraju različite uređaje za pristup internetu (Ragnedda i Ruiu, 2020). Isto tako, istraživanja sugeriraju da je svijest o sigurnosti podataka korisnika mobilnih uređaja ograničenija od korisnika računala i laptopa jer su korisnici mobitela skloniji ne čitanju ili ignoriranju sigurnosnih upozorenja. Osim toga, određeni proizvođači mobitela ističu da ne postoji potreba za razvojem sigurnosnih aplikacija na njihovim uređajima, zbog čega su sigurnosni softveri mobitela, u prvom redu anti-malware aplikacije, često nedovoljno razvijeni. Slijedom toga, istraživanje McGill i Thompson (2017)

pokazuje da tek 25% korisnika ima instaliran sigurnosni softver na mobitelu, u odnosu na gotovo 80% korisnika koji su zaštitili svoje laptose. Isto tako, među korisnicima postoji ideja da su laptopi i računala izloženiji riziku od mobitela te da dijeljenje lozinki mobitela neće dovesti do prijetnji sigurnosti i privatnosti, a što zasigurno može objasniti pojačano odgovorno ponašanje korisnika laptopa, u odnosu na korisnike mobitela. Slijedom toga, valja zaključiti da korištenje laptopa i tableta kao element digitalnog utjelovljenog kulturnog kapitala pozitivno utječe na razvoj sigurnosnih vještina, odnosno samu digitalnu pismenost, jer omogućuje korisnicima puni pristup informacijama koje se mogu povoljno odraziti na osobni život pojedinaca (Napoli i Obar, 2014).

Posljednja regresijska analiza proučila je odnos indeksa praktične mjere zaštite podataka i prediktorskih varijabli, pri čemu se kao značajna pokazala samo varijabla spol. Temeljem toga, moguće je zaključiti kako žene, odnosno ispitanice u ovom istraživanju, pridaju više pažnje praktičnim mjerama zaštite osobnih podataka na internetu. Ovaj je podatak u skladu s nalazima istraživanja Pedersen (2013) prema kojemu je 76% ispitanica istaknulo da obriše ili ignorira poruke nepoznatih pošiljatelja na društvenim mrežama. U isto su vrijeme žene selektivnije oko toga tko na društvenim mrežama može vidjeti njihove osobne podatke. Navedeno se može povezati s prethodnim nalazom istraživanja prema kojemu žene imaju veću svijest o opasnosti dijeljenja podataka, zbog čega i više paze na vlastitu privatnost. Moguće je pretpostaviti da je glavni motivator za ovakvu vrstu ponašanja strah, no značajan utjecaj zasigurno imaju i javne poruke o zaštiti podataka koje su, prema Pedersen (2013), često ciljano usmjerene prema ženama. U konačnici, moguće je zaključiti kako su digitalni i kulturni kapital povezani te da je digitalna pismenost ispitanika/ca u određenoj mjeri oblikovana njihovim kulturnim kapitalom. Ipak, ove bi nalaze trebalo potvrditi drugim istraživanjima koja će se fokusirati na odnos digitalnog utjelovljenog kapitala i digitalne pismenosti.

8. Zaključak

Cilj je ovog istraživanja bio prikazati odnos između različitih sociodemografskih karakteristika ispitanika/ca te tehničkih i sigurnosnih vještina i ekonomskog i kulturnog kapitala, u kontekstu fenomena digitalne pismenosti. Istraživanje je pokazalo da ispitanici/ce imaju relativno visoko razvijene tehničke i sigurnosne vještine te da se uspješno snalaze na internetu, odnosno da uspješno štite osobne podatke. Osim toga, nastojalo se utvrditi postoji li povezanost između određenih karakteristika i navika pojedinaca i stupnja razvoja njihovih digitalnih vještina. Rezultati istraživanja ukazuju na to da dob ispitanika/ca nema utjecaj na razvoj tehničkih i sigurnosnih vještina. Međutim, spol se pokazao kao dobar prediktor digitalnih vještina, pri čemu podaci pokazuju da muškarci imaju nešto bolje vještine pretraživanja interneta od žena. Isto tako, iz navedenih je rezultata vidljivo da broj sati koje ispitanici/ce provedu na internetu i koristeći digitalne uređaje pozitivno utječe na njihove tehničke vještine. Ono što rezultati ovog istraživanja jasno pokazuju jest da su tehničke i sigurnosne vještine direktno povezane te da se porastom tehničkih vještina, povećavaju i sigurnosne vještine.

Kada govorimo o utjecaju kapitala na digitalne vještine, moguće je uočiti da ekonomski kapital ne igra značajnu ulogu za razvoj tehničkih i sigurnosnih vještina. To bi moglo ukazati na činjenicu da se jaz prve digitalne podjele počinje zatvarati, a što otvara prostor za buduća istraživanja digitalne podjele drugog stupnja koja se temelji upravo na vještinama. Korištenje određenih digitalnih uređaja, odnosno laptopa i tableta, pokazalo se kao značajno za razvoj sigurnosnih vještina, što ukazuje na to da digitalni utjelovljeni kulturni ima važnu ulogu pri oblikovanje digitalne pismenosti. S druge strane, utjelovljeni kulturni kapital promatran kroz učestalost čitanja knjiga te institucionalizirani kapital ispitanika/ca nisu se pokazali kao značajni prediktori digitalne pismenosti. Uz to, valja spomenuti i nalaz istraživanja prema kojemu mladi imaju tendenciju sve manjeg gledanja televizije i konzumacije televizijskih sadržaja, što može ukazati na daljnji razvoj platformskog društva u kojemu će društvene platforme zamijeniti dosadašnje vrste medija, usluga i poduzeća. Pri tome je nužno istaknuti da je za takav razvoj važno ostvariti otvoren i siguran digitalni prostor u kojemu su transparentnost informacija i sigurnost osobnih podataka korisnika ključne točke, a što se postiže regulacijama rada digitalnih platformi od strane Europske komisije.¹ U konačnici, potrebno je imati na umu da se ovo istraživanje bavilo samo dvama aspektima digitalne pismenosti, odnosno tehničkim i sigurnosnim vještinama, zbog čega bi rezultati mogli biti drugačiji ukoliko se u obzir uzmu i

---

¹ Europska komisija, 2022.

ostale vještine koje čine koncept digitalne pismenosti. Isto tako, postavljanje dodatnih pitanja, ali i stvaranje novih dimenzija za mjerenje povezanosti kulturnog i digitalnog kapitala moglo bi donijeti nova saznanja koja nisu iznesena u ovom istraživanju, a što može poslužiti kao poticaj za buduća istraživanja, posebice zbog slabe istraženosti navedene teme.

9. Prilozi

Prilog 1. Faktorska analiza tehničkih vještina ispitanika/ca

	Problemi s korištenjem web stranica	Samouvjerenost u svoje znanje	Poteškoće s pretraživanjem informacija	Točnost informacija
Ponekad se nađem na stranicama a da ne znam kako sam ih pronašao	0,595			
Često me zbunjuje dizajn internetskih stranica i portala	0,823			
Dizajn internetskih stranica otežava mi njihovo korištenje	0,807			
Osjećam se samouvjerenom prilikom pregledavanja, pretraživanja i filtriranja podataka, informacija i digitalnog sadržaja		0,814		
Znam kako označiti stranicu		0,628		
Teško mi je procijeniti koje ključne riječi koristiti kako bih lako pronašao/la sadržaje koji me zanimaju			0,755	
Teško mi je pronaći internetsku stranicu kojom sam se prije koristio			0,663	
Pretraživanje informacija na internetu me umara			0,581	
Potreban mi je tečaj o pretraživanju informacija na internetu				0,642

Ponekad mi je teško provjeriti točnost informacija koje sam pronašao/la				0,640
Vjerujem prvoj informaciji na koju nađem prilikom pretraživanja Interneta				0,589
Na internetu mi je teško procijeniti jesu li pojedine vijesti stvarne ili lažne				0,657
Skidanje dokumenata ili programa s Interneta mi stvara problem				0,633

Prilog 2. Faktorska analiza sigurnosti osobnih podataka

	Svijest o opasnosti dijeljenja podataka	Odgovorno ponašanje	Praktične mjere zaštite podataka
Znam kako promijeniti s kime dijelim sadržaj online	0,557		
Znam kako deaktivirati funkciju prikazivanja moje geografske lokacije na različitim aplikacijama	0,595		
Svjestan/svjesna sam da klikovima na linkove i gumbove ostavljam trag na mreži	0,583		
Svjestan/svjesna sam da svaki sadržaj kojeg objavim ostaje pohranjen na Internetu iako ga obrišem	0,743		
Svjestan/svjesna sam da prihvaćanjem kolačića (eng. cookies) pristajem na pohranu mojih podataka	0,567		
Svjestan/svjesna sam da prijavom na javnu Wi-Fi mrežu ili korištenjem javnog računala mogu ugroziti sigurnost svojih osobnih podataka	0,740		
Svjestan/svjesna sam da su lažni profili vrlo učestali i da stvaraju prijetnju sigurnosti mojih podataka	0,788		

Provjeravam izvore osoba ili profila koji traže moje osobne podatke (npr. nagradne igre)	0,484		
Svjestan/svjesna sam da online sadržaji (npr. piratski filmovi) mogu biti izvor virusa	0,768		
Svjestan/svjesna sam da je na temelju sadržaja koje objavljujem vrlo lako dobiti podatke o meni	0,598		
Uvijek provjeravam izvor informacija koje nađem na Internetu		0,412	
Redovito provjeravam postavke privatnosti na svojim aplikacijama i Internet pretraživačima		0,460	
Redovito ažuriram sigurnosne programe i sustave (npr. antivirus, pretraživač, operacijski sustav) na uređajima koje koristim za pristup Internetu		0,578	
Koristim drugačije lozinke na svim svojim uređajima, aplikacijama i digitalnim uslugama		0,454	
Koristim kompleksne lozinke		0,519	
Mogu odabrati sigurne i prikladne digitalne medije koji su učinkoviti i isplativi		0,556	
Redovito unapređujem svoje znanje o digitalnim alatima		0,640	
Znam procijeniti je li neki softver ili aplikacija sigurna za preuzimanje		0,572	
Znam pronaći informacije o tome kako sigurno koristiti Internet		0,610	
Znam koje informacije bih trebao ili ne bih trebao dijeliti na Internetu			0,335
Ne otvaram linkove iz nesigurnih izvora			0,488
Ne dijelim svoje povjerljive podatke sa svima			0,672
Ne otvaram e-mailove sumnjivih pošiljatelja			0,673

Prilog 3. Faktorska analiza načina korištenja interneta.

	Komunikacija i kupovina	Kulturna potrošnja	Javno djelovanje
slanje ili primanje elektroničke pošte	0,501		
traženje informacija o proizvodima i uslugama	0,613		
internetsko bankarstvo (npr. plaćanje računa i bankovne transakcije)	0,579		
Kupovinu proizvoda i usluga za privatnu upotrebu	0,656		
komunikaciju na društvenim mrežama (npr. Facebooku, Twitteru, Instagramu itd.)	0,492		
komunikaciju na messengerima (npr. Viberu, WhatsAppu i sl.)	0,683		
obavljanje školskih/akademskih obaveza	0,556		
Gledanje televizijskih emisija ili filmova pomoću streaming servisa (npr. Netflix, HBO GO, Prime Video)		0,751	
slušanje glazbe s pomoću streaming servisa (npr. Spotify, Tidal, Deezer)		0,812	
pisanje bloga			0,627
čitanje vijesti na internetskim portalima			0,593
interakciju s javnim institucijama (npr. korištenje sustava e-gradanin)			0,633
sudjelovanje u raspravama o građanskim i političkim temama (npr. čitanje i objavljivanje mišljenja)			0,701
suradnja na zajedničkim projektima (npr. korištenje Google Drivea ili Dropboxa)			0,640

10. Literatura

Amara, Sya Laisa, Safitri, Shintia Rahayu i Tunnada, Naila (2021). „Digital literacy and digital inclusion: information policy and public library“, *Medium Jurnal Ilmiah Fakultas Ilmu Komunikasi Universitas Islam Riau*, 9 (9): 92-105.

Bawden, David (2008). „Origins and Concepts of Digital Literacy“, u: Colin Lankshear i Michele Knobel (ur.). *Origins and Concepts of Digital Literacy*. New York: Peter Lang Publishing, str. 17-32.

Bilić, Paško (2022). *Medijska pismenost građana Republike Hrvatske*. Zagreb: Institut za razvoj i međunarodne odnose.

Bourdieu, Pierre (1986). „The Forms of Capital“, u: John G. Richardson (ur.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press, str. 241-258.

Brisson-Boivin, Kara i McAleese, Samantha (2021). *Algorithmic Awareness: Conversations with Young Canadians about Artificial Intelligence and Privacy*. Ottawa: MediaSmarts.

Calderon Gomez, Daniel (2021). „The third digital divide and Bourdieu: Bidirectional conversion of economic, cultural and social capital to (and from) digital capital amongst young people in Madrid“, *New media and society*, 23 (9): 2534-2553.

Carbonell, Xavier, Oberst, Ursula i Beanuy, Marta (2013). „The Cell Phone in the Twenty-First Century: A Risk for Addiction or a Necessary Tool?“, u: Peter M. Miller (ur.). *Principles of Addiction*, San Diego: Elsevier Inc., str: 901-909.

Castells, Manuel (2000a). „Materials for an exploratory theory of the network society“, *British Journal of Sociology*, 52 (1): 5-24.

Castells, Manuel (2000b). *Uspon umreženog društva*. Golden marketing: Zagreb.

Ferrari, Anusca (2013). „DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe“, u: Yves Punie i Barabra N. Brečko (ur.). *JRC scientific and policy reports*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, str. 1-50.

Fieldhouse, Maggie i Nicholas, David (2008). „Digital Literacy as Information Savvy: The Road to Information Literacy“, u: Colin Lankshear i Michele Knobel (ur.). *Origins and Concepts of Digital Literacy*. New York: Peter Lang Publishing, str. 43-72.

- Gerber, Nina, Gerber, Paul i Volkamer, Melanie (2018). „Explaining the privacy paradox: A systematic review of literature investigating privacy attitude and behavior“, *Computer and security*, 77: 226-261.
- Gillespie, Tarleton (2013). „The relevance of algorithms“, u: Tarleton Gillespie, Pablo Boczkowski i Kirsten Foot (ur.). *Media technologies*, Cambridge: MIT Press, str. 167-193.
- Gilster, Paul (1997). *Digital literacy*. Chichester: John Wiley.
- Guerrero, Enrique (2018). „Millennials’ abandonment of linear television“, *Revista Latina de Comunicación Social*, 73: 1231-1246.
- Hargittai, Eszter (2002). „Second-Level Digital Divide: Differences in People’s Online Skills“, *First Monday*, 7 (4): 1-20.
- Hargittai, Eszter (2008). „Digital Inequality Differences in Young Adults’ Use of the Internet“, *Communication research*, 35 (5): 602-621.
- Hargittai, Eszter (2010). „Digital Na(t)ives? Variation in Internet Skills and Uses among Members of the “Net Generation”“, *Sociological Inquiry*, 80 (1): 92-113.
- Jiyoung, Cha (2013). „Do Online Video Platforms Cannibalize Television? How Viewers are Moving from Old Screens to New Ones“, *Journal of Advertising Research*, 53 (1): 71-82.
- Krolo, Krešimir (2023). „Watch (TV) and Learn? The Relevance of (Embodied) Cultural Capital in Explaining Traditional and Digital Media Literacy“, *Revija za sociologiju*, 53 (2): 299-321.
- Kyytsönen, Maiju, Ikonen, Jonna, Aalto, Anna-Mari i Vehko, Tuulikki (2022). „The self-assessed information security skills of the Finnish population: A regression analysis“, *Computer and security*, 118: 1-8.
- Levrant Miceli, Sharon, Santana, Shannon A. i Fisher, Bonnie S. (2001). „Cyberaggression: Safety and Security Issues for Women Worldwide“, *Security journal*, 14: 11-27.
- Lukačević, Srđan (2015). „Informacijsko društvo = globalizacija?“, *Knjižničarstvo*, 19 (1-2): 11-26.

- Martin, Allan i Grudziecki, Jan (2015). „DigEuLit: Concepts and Tools for Digital Literacy Development“, *Innovation in Teaching and Learning in Information and Computer Sciences*, 5 (4): 249-267.
- McGill, Tanya Jane i Thompson, Nik (2017). „Old risks, new challenges: exploring differences in security between home computer and mobile device use“, *Behaviour and Information Technology*, 36 (11): 1-14.
- Napoli, Philip M. i Obar, Jonathan A. (2014). „The Emerging Mobile Internet Underclass: A Critique of Mobile Internet Access“, *The Information Society*, 30 (5): 323-334.
- Park, Sora (2017). *Digital capital*. London: Palgrave Macmillan.
- Pedersen, Sarah (2013). „UK young adults' safety awareness online – is it a ‘girl thing’?“, *Journal of Youth Studies*, 16 (3): 404-419.
- Ragnedda, Massimo i Ruiu, Maria Laura (2020). *Digital capital. A Bourdieusian perspective on the digital divide*. Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Rasi-Heikkinen, Paivi, Vuojarvi, Hanna i Ruokamo, Heli (2019). „Media literacy for all ages“, *Journal of Media Literacy Education*, 11 (2): 1-19.
- Reddy, Pritika i Sharma, Bibhya (2020). „Digital literacy: a review of literature“, *International journal of technoethics*, 11 (2): 65-94.
- Soroya, Saira Hanif, Ahmad, Abdus Sattar, Ahmad, Shakil i Soraya, Muhammad Shahid (2021). „Mapping internet literacy skills of digital natives: A developing country perspective“, *PLoS ONE*, 16 (4): 1-16.
- van Deursen, Alexander, Helsper, Ellen i Eynon, Rebecca (2016). „Development and validation of the Internet Skills Scale (ISS)“, *Information, communication and society*, 19 (6): 804-823.
- van Dijck, José, Poell, Thomas i de Waal, Martijn (2018). *The platform society*. Oxford University Press: New York.
- van Dijk, Jan i Hacker, Ken (2003). „The digital divide as a complex and dynamic phenomenon“, *The Information Society*, 19 (4): 315-326.
- van Dijk, Jan i van Deursen, Alexander (2014). *Digital skills*. London: Palgrave Macmillan.

Vigna-Taglianti, Federica et al. (2017). „Problematic internet use among high school students: Prevalence, associated factors and gender differences“, *Psychiatry Research*, 257: 163-171.

Westcott, Kevin et al. (2021, 16. travnja). „Digital media trends, 15th edition“, <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/technology/digital-media-trends-consumption-habits-survey/summary-2021.html> (21.02.2024).

Internetski izvori:

„Online platforms“ - <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/online-platforms> (22.02.2024).